

Lugo Cultura Dixital

MURALLA ABERTA

#1

MÚSICA Tradición
CULTURA LEGADO
Arte
Cine Tesouros
Tesouros POESÍA
MÚSICA Legado
Baile Tesouros
Música HISTORIA
CINE Música
Arte POESÍA
HISTORIA Tradición
Poesía CULTURA
CULTURA TESOUIROS
Tradición Legado
MÚSICA
ARTE Tesouros
Legado TRADICIÓN HISTORIA
CULTURA POESÍA
ARTE HISTORIA
POESÍA TRADICIÓN
CINE TESOUIROS
LEGADO MÚSICA
Tesouros ARTE
POESÍA HISTORIA
MÚSICA LEGADO
CINE Baile
LEGADO TRADICIÓN
Tesouros
Historia TESOUIROS
Arte
CULTURA
POESÍA Música
CINE
BAILE
CINE Arte
POESÍA
CULTURA
MÚSICA

EDITORIAL

D. José Luis Prieto Arroyo
Director do Centro Asociado
da UNED en Lugo

*«Muralla Aberta» xurde
para acoller a todos os
sectores implicados na
xeración de actividades
culturais de toda orden
e contribuir a súa
óptima difusión* ”

Se no número 0 abriamos a *Muralla*, este número 1 vainos permitir adentrarnos un pouco no interior do moito que pode ofrecernos este recinto da arte, o coñecemento e a cultura do proxecto compartido por dúas institucións públicas: a Deputación de Lugo e o Centro Asociado da UNED de Lugo; ámbalas dúas comprometidas coa mellor difusión das tarefas diarias de moitas persoas e asociacións involucradas na conservación e no fomento do patrimonio cultural nas súas múltiples dimensións e aspectos.

Quero comezar a presentación deste número 1 cunhas breves, aínda que moi sentidas, palabras de agradecemento a todas as institucións e persoas que, coa súa colaboración, fixeron posible que esta experiencia de comunicación cultural acometida fai un ano sirva para reafirmarnos no convencemento expresado no Número 0: *Muralla Aberta* xurde para acoller a todos os sectores implicados na xeración de actividades culturais de toda orden e contribuir a que todo ese gran esforzo de asociacións e personas concernidas no seu desenvolvemento vexan multiplicados os seus efectos de cara a súa óptima difusión, transcendendo o tempo e o espazo, no momento e no lugar, de onde foron programadas.

Dende a concepción do mundo coma unha aldea global, queremos facer chegar máis alá do noso ámbito territorial, a provincia de Lugo, o moito e bó que culturalmente aquí se desenvolve, pero tamén, mercé a esa potencialidade que un medio de comunicación audiovisual interactivo como *Muralla Aberta* nos ofrece, o achegamento doutras experiencias relacionadas cos temas tratados –fundamentalmente vídeos– a todos os nosos seareiros potenciais.

Sendo moitas as fontes das que *Muralla Aberta* beberá, todas elas expresadas no Número 0, cremos convinte comezar este Número 1 con dous espazos de desenvolvemento cultural de primeira orde. Por unha banda, o asociacionismo cultural. Ao respecto, entrevistamos a dous notables representantes, que non só nos permiten un mellor coñecemento do asociacionismo cultural, das súas publicacións, das súas múltiples actividades de recuperación e defensa do patrimonio local, oficios, tradicións, etc.; senón que coas súas palabras de compromiso fannos co-partícipes da súa actitude entusiasta máis alá de calquera dificultade que neste ámbito sempre asexá. E, por outra banda, o patrimonio museístico, que, co motivo do 10º aniversario da Rede Museística Provincial, permítenos achegarnos

Pronto estaremos ante un dos repositorios de contidos culturais máis potentes, non só no ámbito territorial lucense, senón doutro que sempre formou parte do noso obxectivo estratéxico, o Noroeste Ibérico

”

a un modelo de xestión museística en rede, un de cuxos logros destacados é a consecución de museos máis democráticos e inclusivos, así como aqueles outros derivados da colaboración e optimización dos recursos favorecidos por esa xestión en rede, xa sexan nos aspectos didácticos, de adaptación, sociais e interactivos.

Cremos que este Número 1 é xeneroso en contidos audiovisuais, que invitamos aos nosos seguidores a consultar, xa sexan da temática elexida por nós ou ben de materias relacionadas. Estamos convencidos de que este é o camiño a seguir. En canto nos sexa posible facer uso doutras fontes xeradoras de contidos audiovisuais sinaladas no Número 0, pronto estaremos ante un dos repositorios de contidos culturais máis potentes, non só no ámbito territorial lucense, senón doutro que sempre formou parte do noso obxectivo estratéxico, o Noroeste Ibérico, facendo rexurdir un proxecto iniciado en 2010, ao que denominamos Federación de Asociacións Culturais do Noroeste (FACNO), o cal, por razóns vinculadas coa crise, non logrou ir máis alá da aprobación dos seus estatutos, pero que, agora, mercé a experiencia de Lugo Cultura Dixital, non nos cabe a menor dúbida de que logrará saír adiante, convertendo a Lugo no centro dese mundo cultural noroibérico en cuxo

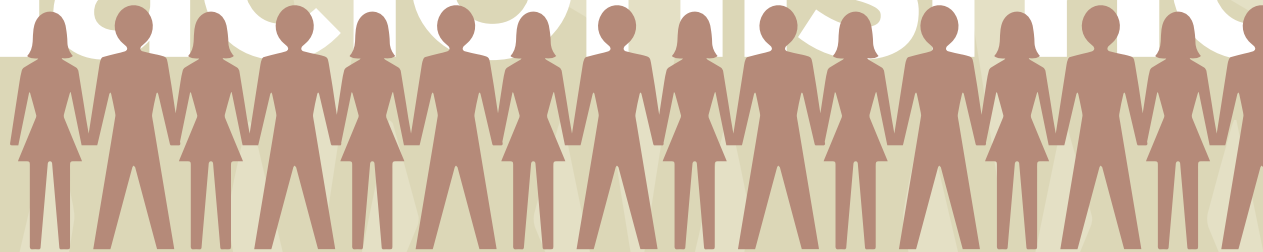
desenvolvemento o Centro Asociado da UNED de Lugo se implicará con todo o seu potencial tecnometodolóxico, favorecido, unha vez máis, pola moi meritoria colaboración da Deputación de Lugo coa UNED.

E será así como dende espazos dos que *Muralla Aberta* dispón –sobre literatura, poesía, natureza, pensamento, que nos permiten mellorar o noso coñecemento sobre o gran capital territorial do que é titular a provincia de Lugo–, chegarán os nosos potenciais seguidores dun territorio culturalmente ben definido dende a denominada cultura castrexa, con toda a súa riqueza diferenciadora, sen dúbida; pero tamén con un histórico progreso sociocultural compartido.

Difundiremos a nosa literatura, a nosa poesía, os espazos naturais do tipo Reservas da Biosfera (Terras do Miño, Área de Allariz, Os Ancares Lucenses; Río Eo, Oscos e Terras de Burón, e o transfronteirizo Gerés-Xurés). Daremos a coñecer os perfís profesionais e literarios dos nosos narradores, poetas, artistas, pensadores... E faremos partícipes de todo a moitas persoas, porque, máis alá de calquera consideración metafísica, coincidimos coa Dra. Castro en que “somos o que comunicamos”. ■

asociacionismo

Antón Somoza
Manuel Muñiz

ANTÓN SOMOZA

Antón Somoza é secretario da [ASOCIACIÓN CULTURA DO PAÍS](#) e fálanos durante esta conversación das actividades desenvolvidas pola súa asociación, centrándose principalmente no ciclo de documentais *Enxergando o país*, unha iniciativa que se leva a cabo desde fai dous anos e que se realizou nos meses de xaneiro e febreiro de 2017.

MANUEL MUÑIZ

Manuel Muñiz é vicepresidente da [ASOCIACIÓN TERRAS DE LUGO](#) e presidente da [ASOCIACIÓN AMIGOS DO PATRIMONIO DE CASTROVERDE](#). Na entrevista fálanos de como xurde a idea de crear a Asociación Terras de Lugo, con que obxectivos se constitúe e dun dos seus proxectos máis destacado e ambicioso: a Ruta das Feiras. Ademais, Muñiz descóbrenos outras actividades desenvolvidas polas asociacións que forman parte de Terras de Lugo, como os roteiros e visitas culturais levadas a cabo pola Asociación Amigos do Patrimonio de Castroverde, da que actualmente é presidente.

ASOCIACIONISMO

O asociacionismo permite ás persoas recoñecerse nas súas conviccións, perseguir activamente os seus ideais, cumprir tarefas útiles, atopar o seu posto na sociedade, facerse oír, exercer algunha influencia e provocar cambios. En Lugo existen multitude de asociacións culturais que son elementos de participación e expresión que facilitan a integración dos cidadáns na sociedade, e que teñen como fins primordiais todas aquelas actividades que potencian e fomentan a cultura galega en todos os seus aspectos ou expresións. Para poñer en valor o traballo que levan a cabo as asociacións que forman parte do proxecto **LUGO CULTURA DIXITAL**, o equipo entrevistou a dous dos seus representantes, Antón Somoza e Manuel Muñiz. ■

¿Coñeces a Asociación Fonte do Milagro?

No mes de febreiro de 1999 un grupo de persoas con un obxectivo común deciden crear unha asociación e así traballar en conxunto polo Caurel e o seu entorno, a cultura, as tradicións... Traballar por todo o que se relacione coa vida social e cultural do [CONCELLO DE FOLGOSO DO CAUREL](#).

Dende os primeiros días do seu nacemento a vontade e traballo dos asociados empeza a dar os seus froitos a través de diferentes proxectos, entre os que destaca o que espertou máis ilusión: editar unha publicación para poder contar a vida cotiá do Caurel e os seus arredores, mostrar a súa riqueza paisaxística, etnográfica, dar a coñecer un pouco mellor e de forma máis real este espazo tan descoñecido e o mesmo tempo tan fermoso, e conseguir o recoñecemento deste lugar que garda unha das paisaxes máis impresionantes e mellor conservadas da xeografía española.

A revista *A Candea*, que conta con 27 números dispoñibles na [PÁXINA WEB DA ASOCIACIÓN](#), contén artigos de interese popular que falan, por exemplo, da artesanía téxtil no Caurel, do problema das troitas do río Lor, da variedade

de cerrumes, das festas do Concello de Folgoso do Caurel ou de lugares con encanto que poden visitarse. Tras dez anos de vida, a publicación deixou de editarse no ano 2010, rendendo homenaxe no seu último número ao poeta galego Uxío Novoneyra.

As actividades levadas a cabo pola asociación son múltiples, destacando entre elas a revitalización de festexos populares, como a organización do magosto popular e a celebración da Festa da Pisa da Castaña, recuperando así unha das tradicións máis antigas do Caurel, a pisa manual das castañas secas.

Outras actividades organizadas pola Asociación Fonte do Milagro son a recuperación do patrimonio local, a recuperación de vellos oficios e tradicións, para poder mostrar ás xeracións novas como se realizaban as labores mais frecuentes antes da chegada da maquinaria, e a limpeza e sinalización de vellos carreiros e camiños esquecidos, que no seu día foron importantes vías de comunicación e que hoxe só son usadas por sendeiristas e persoas interesadas en adentrarse nas impresionantes paraxes da Serra do Courel. ■

A SERRA DO COUREL

A Serra do Courel é a máis completa das serras galegas. Esténdese polos concellos da comarca do Courel, Folgoso de Courel, no seu maior parte, Quiroga e Pedrafita do Cebreiro, e ten unha extensión de aproximadamente 21.000 hectáreas.

Alternan nela os profundos vales, poboados de espesa vexetación, mestura do bosque mediterráneo e do bosque atlántico, e os elevados cumes que superan os 1.500 metros de altitude. Nesta paraxe natural poden contemplarse devesas poboadas de castiñeiros, carballos, teixos, faias, freixos, amieiros, aveleiras, acrivos..., nos que habitan gran diversidade de fauna, cun censo de vertebrados dos máis ricos do noroeste da Península Ibérica.

A Serra do Courel é, sin dúbida, un lugar único para os amantes da natureza e pódese visitar a través de diferentes rutas de sendeirismo, como a [RUTA DO RÍO PEQUEÑO](#) ou a [RUTA DA DEVESA DA ROGUEIRA](#). Non é de estrañar que a Asociación Fonte do Milagro traballe para a conservación deste paraíso. ■

A Rede Museística Provincial

Dez anos construindo comunidade

10º aniversario da Rede Museística Provincial

A Rede Museística Provincial

Dez anos construíndo comunidade

Equipo da Rede Museística Provincial De Lugo

A Rede Museística Provincial de Lugo constitúese oficialmente en xuño de 2006 aglutinando catro museos que dependen da Deputación Provincial de Lugo: Museo Provincial de Lugo, Museo Provincial do Mar, Pazo de Tor e Museo Fortaleza San Paio de Narla. Estes catro museos xa se viñan xestionando dende o Museo Provincial de Lugo, algúns dende o momento da súa creación e outros dende a incorporación ao ente provincial.

A partir da súa posta en marcha, a Rede Museística Provincial traballa para unificar criterios e obxectivos, incentivar a colaboración, optimizar recursos e cumprir as funcións dos museos que marca o ICOM (Consello Internacional de Museos): «un museo é unha institución permanente, sen fins de lucro, ao servizo da sociedade e aberta ao público, que adquire, conserva, estuda, expón e difunde o patrimonio material e inmaterial da humanidade con fins de estudo, educación e lecer».

OS MUSEOS DA REDE

O **MUSEO PROVINCIAL DE LUGO** nace en 1932 coa finalidade de reunir e protexer os bens do patrimonio cultural lucense. A Deputación de Lugo acorda crear este museo, vontade que se materializa, dous anos máis tarde, coa apertura

no Pazo de San Marcos (baixo a dirección de Luis López Martí) de varias salas con materiais arqueolóxicos, históricos e artísticos, ata daquela dispersos en coleccións particulares.

O continuo incremento de fondos e as limitacións de espazo obrigaron, en 1957, a trasladar o museo ao antigo convento de San Francisco. O arquitecto vigués Manuel Gómez Román deseña, tomando como base un proxecto anterior de Durán Loriga e conservando tres dependencias do vello cenobio (cocina, claustro e refectorio), un edificio con aires de pazo galego. O 1 de marzo de 1962 o Museo Provincial de Lugo é declarado BIC (Ben de Interese Cultural).

Actualmente as coleccións do museo organízanse en tres grandes seccións: Departamento de Arqueoloxía e Historia, Departamento de Etnografía e Artes Decorativas e Departamento de Belas Artes.

Nas 28 salas visitables expóñense pezas de arte sacra; plástica e musivaría provincial romana, entre as que destacan os mosaicos de Armañá e Batitales, a estela de Crecente e as bifrontes de Adai e Atán; ourivería antiga, cunha importantísima colección de torques, arracadas, brazaletes e outras pezas de ouro e prata, fundamentalmente da Idade de

Bronze e da Cultura Castrexa; prehistoria e arqueoloxía, con materiais que van dende o Paleolítico á Romanización; numismática e medallística; acibeques e ourivería popular; lucernas de diversas épocas (sirio-palestinas, helenísticas, romanas, bizantinas e islámicas); escultura; louza de Sargadelos; cerámica e vidro; artes decorativas; pintura de diferentes épocas e estilos: romanticismo e rexionalismo, vangardas históricas de posguerra, figuracións e abstraccións, arte galega, e salas adicadas a artistas individuais como Antonio Fernández, Xulia Minguillón ou Xesús R. Corredoira.

Tamén sobresaen polo seu valor patrimonial inmanente o antigo refectorio; o claustro, declarado BIC en 1931, no que se exhiben una ampla colección de reloxos de sol, epigrafía romana e medieval, heráldica, capiteis, sartegos e laudas sepulcrais; e a cociña, da que destaca a lareira de cantería con cheminea de cachotería.

Ademais, o museo dispón de arquivo e biblioteca, de acceso libre con contidos especializados principalmente en arte, historia, arqueoloxía e etnografía, que os converte en lugar de consulta indispensable non só para o persoal do centro, senón tamén para investigadores, universitarios e público en xeral. Na actualidade a biblioteca conta cuns 24.800 volumes e máis de 1.200 títulos de publicacións periódicas.

Claustro do antigo convento de San Francisco. Museo Provincial de Lugo.

O edificio que alberga o [MUSEO PROVINCIAL DO MAR](#), en San Cibrao (Cervo), naceu para ser escola en 1931 por desexo de José María Montenegro e da súa muller Manuela Goñi Maíste, emigrantes na Arxentina. A súa doazón permitiu construír un edificio de pedra de granito, dividido en dúas ás, unha para a escola masculina e outra para a feminina. Dende os anos corenta tamén serviu como Escola de Orientación Marítimo-Pesqueira. Mesmo compatibilizou, de 1969 a 1988, as funcións de escola no inverno e de museo no verán.

En 1969, o mestre Francisco Moisés Rivera Casás e 34 dos seus alumnos converteron as Escolas Vellas nun museo. A mestra e as súas alumnas, a quen a historia parece que borrou, tamén xogaron un papel moi importante no nacemento do museo. Entre todas e todos iniciaron un importante traballo de compilación de obxectos ligados ao mar que hoxe constitúen unha parte esencial dos fondos do museo. Dende o ano 1994, o Museo Provincial do Mar estivo xestionado pola Asociación de Veciños Cruz da Venta. Nese ano, 1994, trasládase ao museo a sección de náutica do Museo Provincial de Lugo.

Por iniciativa e solicitude de Ramón Rivas (persoa clave na historia do museo), e ante a xerencia da Rede Museística Provincial fanse xestións, para que o pleno do Concello de

Cervo ceda por 30 anos o edificio á Deputación Provincial de Lugo a cambio de que esta se encargue da súa xestión baixo a dirección de Encarna Lago en 2004. Pasa a integrarse na Rede Museística Provincial dende a creación efectiva desta no ano 2006.

O ano 2009 supón unha data histórica para o [MUSEO PROVINCIAL DO MAR](#) cando se leva a cabo un novo proxecto museolóxico e museográfico grazas ao tecido social e á comunidade, convertendo a este museo no museo máis accesible de Galicia. Trátase dun museo de referencia, o primeiro museo público dedicado á temática mariña de Galicia, e moi importante para toda a provincia así como para a comarca da Mariña de Lugo, directamente conectado coa identidade das súas xentes e que actualmente consta de catro seccións.

Na primeira: “A escola: un museo de todxs, para todxs. O latexo do museo: motor de barco e arquivo fotográfico”; realízase unha homenaxe á escola, ao uso para o que inicialmente foi concibido o edificio. No espazo contiguo espóñense un motor a vapor e fotografías de arquivo, aportadas principalmente por veciños da localidade e de toda a comarca.

Na segunda sección: “A carpintería de Ribeira, o caso de San Cibrao”, “Tipoloxía de barcos a

vela construídos en San Cibrao” e “A arte de marear: mirando ao norte”; reflíctese a longa tradición de estaleiros (dende o s XV) na localidade, coa exposición dun banco típico de carpintería de ribeira e maquetas de diferentes tipoloxías de barcos, especialmente daqueles que tiveron unha relevancia destacada na historia da vila, como o “Paca Gómez”, o “Industrial” ou a goleta “Sargadelos”. Nesta sección agrúpanse tamén instrumentos de navegación segundo a súa evolución histórica e pezas do patrimonio subacuático dos naufraxios da fragata “Magdalena” e do bergantín “Palomo”.

A terceira sección: “Os oficios do mar”, “Historia da pesca en San Cibrao: artes e aparellos de pesca” e “Vida mariña: algo máis que peixes”; céntrase nos oficios do mar, nas artes e aparellos de pesca e nunha variada representación de fauna mariña, entre a que destaca a colección de malacoloxía, esqueletos totais ou parciais de animais mariños (mandíbulas de quenllas, esqueletos de golfinhos), animais desecados (tartarugas mariñas), corais, etc.

A cuarta sección: “Os cazadores de baleas”; adícase á historia da caza da balea en dous períodos: do s XVI ao XVIII e durante o s XX. Na sala pódense ver distintos tipos de arpóns usados para a caza e restos de baleas como ósos, aceites ou barbas.

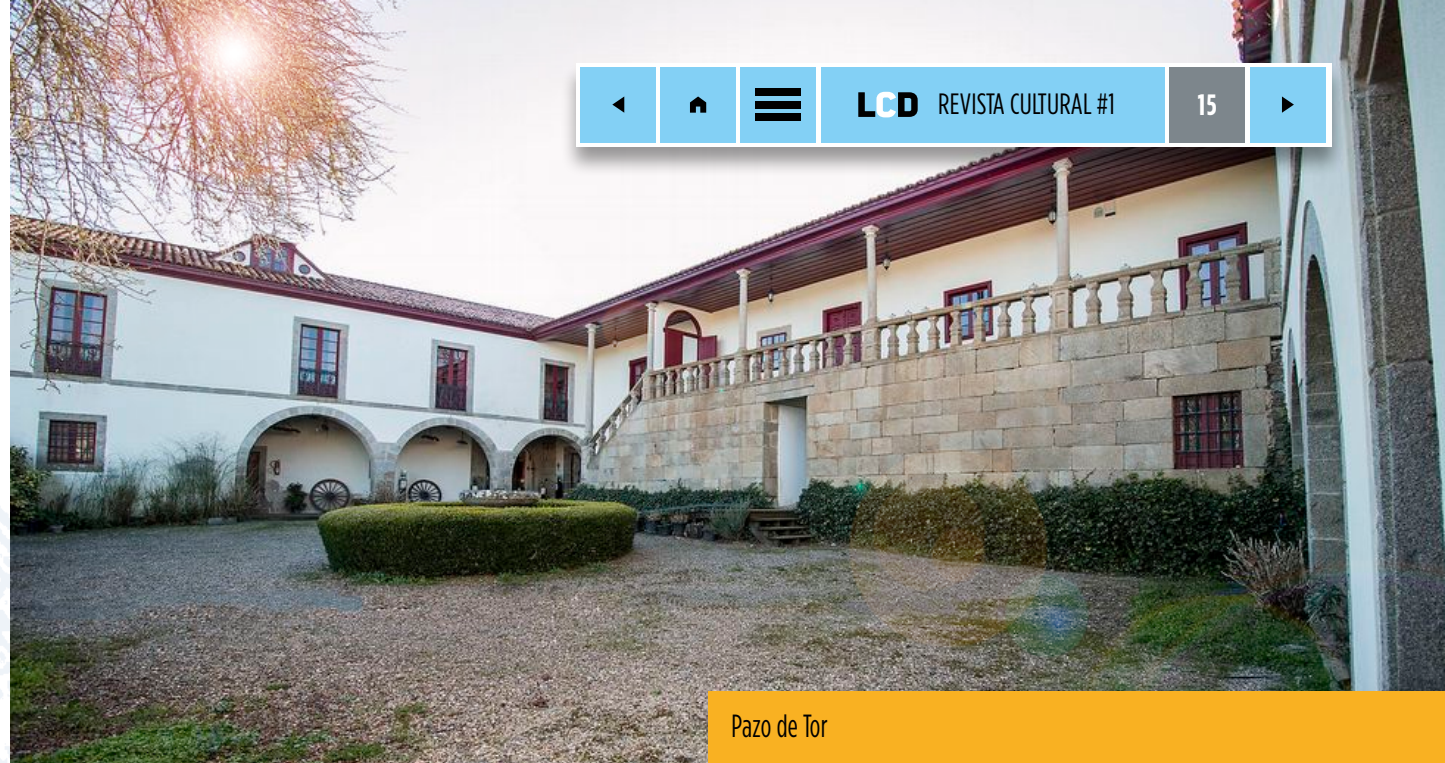
Museo Provincial do Mar

O **PAZO DE TOR** esta situado nunha elevación que lle serve de miradoiro sobre o Val de Lemos, na parroquia de San Xoán de Tor, concello de Monforte de Lemos. As orixes do pazo están ligadas á liñaxe dos Garza no s XIV, e a súa posesión mantívose en mans dos seus descendentes directos ata a última propietaria, Dona María de la Paz Taboada de Andrés y Zúñiga, que doou en 1998 a propiedade á Deputación Provincial de Lugo.

O edificio foi construído no último terzo do s XVIII, aínda que conserva algún vestixio anterior e tamén foi afectado por algunha reforma posterior (como as reparacións efectuadas despois do seu incendio polas tropas napoleónicas). É encadrable dentro do estilo barroco, de longa persistencia en Galicia, pero xa matizado por certo sentimento estético neoclásico, visible na súa sobriedade, simetría e emprego das ordes clásicas.

Os elementos decorativos concéntranse nas fachadas. A organización interna do edificio distingue claramente un baixo de servizo, que alberga as dependencias necesarias en toda facenda agropecuaria (cocheiras, adegas, cortes, tullas, vivenda dos criados e caseiros), e un primeiro andar reservado a residencia dos donos do pazo.

Pazo de Tor

Cando a Deputación Provincial de Lugo recibe a doazón do pazo, acomete unha serie de obras de acondicionamento e mellora do edificio, respectando escrupulosamente a súa estrutura e distribución. Ao mesmo tempo, dende o Museo Provincial procédese á musealización do pazo, que se abre aos visitantes o día 13 de xullo do ano 2006.

Conta con 30 dependencias, entre habitacións, comedores e salóns, que na súa maioría conservan o mobiliario orixinal e acollen un bo número de obras artísticas: pintura, escultura e artes suntuarias de moi variada cronoloxía e procedencia. Interesantes son tamén un mapa de Galicia elaborado por Domingo Fontán e un plano-informe do ano

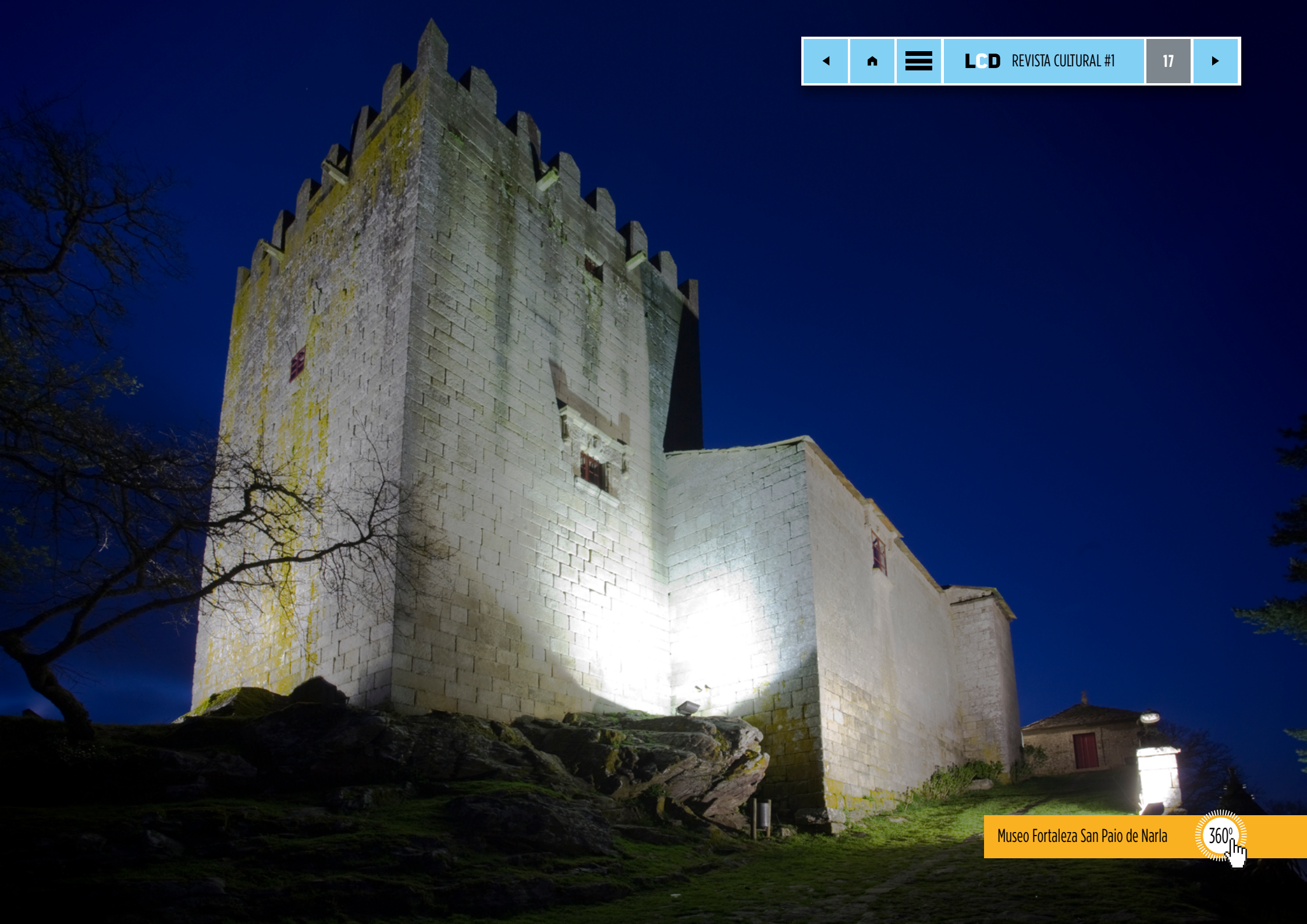
1757, feito polo escultor Agustín Baamonde, cun debuxo da praza do Campo Castelo de Lugo. Entre as estancias deste pazo destacan especialmente a sala de armas, o salón norte, o despacho, o salón de xogos, o salón do mediodía, o dormitorio e o comedor principais. Tamén dispón de arquivo e biblioteca con fondos moi significativos que atesouran uns 3.000 volumes con obras que van dende o s XVI ao XX.

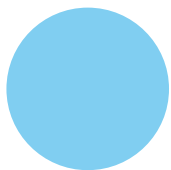
A visita ao **PAZO DE TOR** permite coñecer de primeira man unha das máis importantes mostras da arquitectura pacega galega, un testemuño privilexiado do modo de vida da nobreza na Galicia da Idade Moderna.

Pazo de Tor

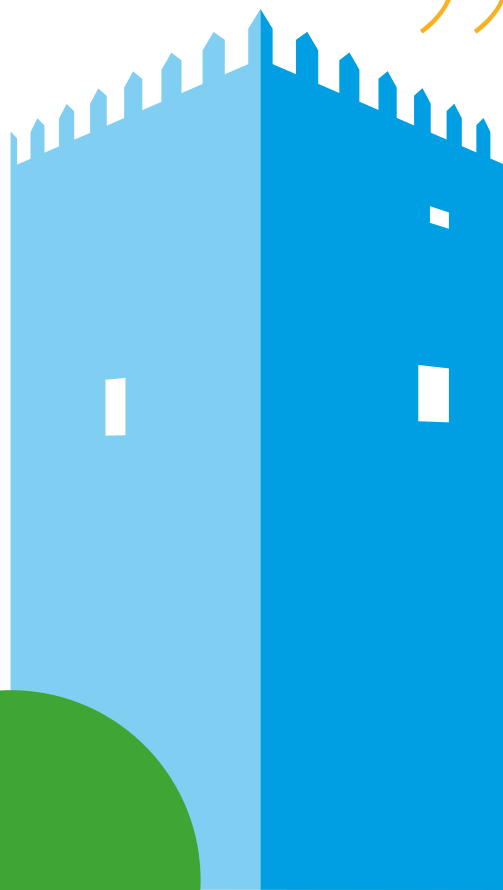
O actual edificio do [MUSEO FORTALEZA SAN PAIO DE NARLA](#) (Friol) está composto por elementos que abranguen do século XVI ao XIX, aínda que reaproveitando materiais medievais. A Fortaleza foi adquirida pola Deputación Provincial no ano 1939, e no 1983 abre as súas portas como Museo Etnográfico e da Historia.

O 25 de maio de 2003 reinaugúrase de novo o museo dirixido por Encarna Lago, e lévase a cabo un novo proxecto museolóxico e museográfico baixo a responsabilidade da técnica de Rosario Fernández. O novo museo pon en valor as coleccións etnográficas máis alá do seu uso, dignificando as pezas con novas escenografías, usando para isto novos materiais, iluminación e soportes museográficos.

O museo consta dunha capela exterior e tres corpos: Torre da Homenaxe, corpo central e torreón. A planta baixa acolle coleccións relacionadas coa agricultura e cos oficios tradicionais (cesteiros, zoqueiros). Nas cortes dos cabalos están instaladas cadeiras de man e de montar a cabalo, e na adega móstranse os elementos propios desta dependencia (pelellos, prensadores de uvas e medidas de viño).

A Fortaleza foi adquirida pola Deputación Provincial no ano 1939, e no 1983 abre as súas portas como Museo Etnográfico e da Historia

”

A primeira planta componse dunha cociña na que se encontran tres elementos da construción primitiva (lareira, forno e servizo hixiénico), ademais de mobiliario típico da cociña galega, un salón cunha gran ventá con parladoiros e cheminea renacentista, a sala do tear, un escritorio e un dormitorio.

O primeiro e segundo piso da Torre da Homenaxe albergan as coleccións de armas brancas e de fogo, destacando unha armadura de placas de hasta, outra de guerreiro samurai, dagas, machetes, espadas, revólveres de percusión, de tambor ou de chispa, fusís, canóns, etc. No terceiro andar da torre sobresa a cheminea renacentista que Vasco das Seixas mandou construír no século XVI, decorada a base de elementos zoomorfos e fitomorfos.

A capela, localizada fóra do edificio e de planta cuadrangular, foi construída no s XVIII. Posúe un retablo, do século XIX, con diversas imaxes populares, entre as que resalta a de San Paio, un antigo confesionario, un órgano litúrxico, reclinatorios e diversas pezas de imaxinería relixiosa.

O MODELO DE XESTIÓN

Nestes últimos dez anos, o modelo de xestión da Rede Museística Provincial asentouse no traballo en rede e no achegamento ao público para fortalecer o vínculo entre museos e sociedade. Cada museo da Rede posúe a súa propia identidade e carácter pero, ao mesmo tempo, os catro traballan en rede dentro dun modelo de xestión que fomenta vínculos e aproveita recursos, dunha forma sostible e responsable.

Defendemos unha estrutura de xestión autónoma, profesional e participativa, que busca facer dos museos lugares máis próximos a todos os cidadáns e, por tanto, propicia novas condicións para a transmisión da cultura e accesibilidade ao patrimonio.

Modelo de xestión en rede baixo a premisa Museos para todxs entre todxs. Promovemos a cultura de participación real na xestión para lograr museos democráticos e inclusivos

”

Profesionais, persoas, conexión, compromiso

Levamos a cabo o noso traballo con cartos públicos, e por iso temos sempre presente a responsabilidade de non restrinxir o acceso á cultura. Durante os últimos anos, logramos abrírnos a novos públicos e creamos redes de traballo con outras institucións e axentes culturais, artísticos e sociais.

En 2016, ano no que a Rede Museística Provincial de Lugo cumpriu o seu décimo aniversario, levamos a cabo un traballo profundo de reflexión, estudo e avaliación, para detectar novas necesidades, corrixir e repensar o modelo. Desta reflexión tiramos a conclusión dos museos que queremos:

1

MUSEOS DIDÁCTICOS

Museos que deben continuar sendo unha escola, un instrumento para a aprendizaxe e a educación social, medios para o intercambio recíproco de coñecemento. Museos depositarios non só de obxectos sen vida, senón do seu patrimonio inmaterial, da memoria histórica e dos recordos que constitúen a identidade comunitaria.

2

MUSEOS ADAPTADOS

Museos accesibles, tanto no discurso como na montaxe expositiva. Diferentes linguaxes sensoriais e visuais, orais, táctiles e cenestésicas, de forma que tanto a lexibilidade como a motivación, a interactividade e a comprensión alcancen a accesibilidade global.

3

MUSEOS SOCIAIS

Museos que establezan un diálogo permanente coa súa contorna. Museos dentro-fóra, capaces de estender a súa acción máis alá dos seus muros para manter unha conexión viva coa súa orixe sociocomunitaria.

4

MUSEOS INTERACTIVOS E DINÁMICOS

Museos en constante evolución e en permanente construción, xeradores de sinerxías positivas e catalizadores de novas accións.

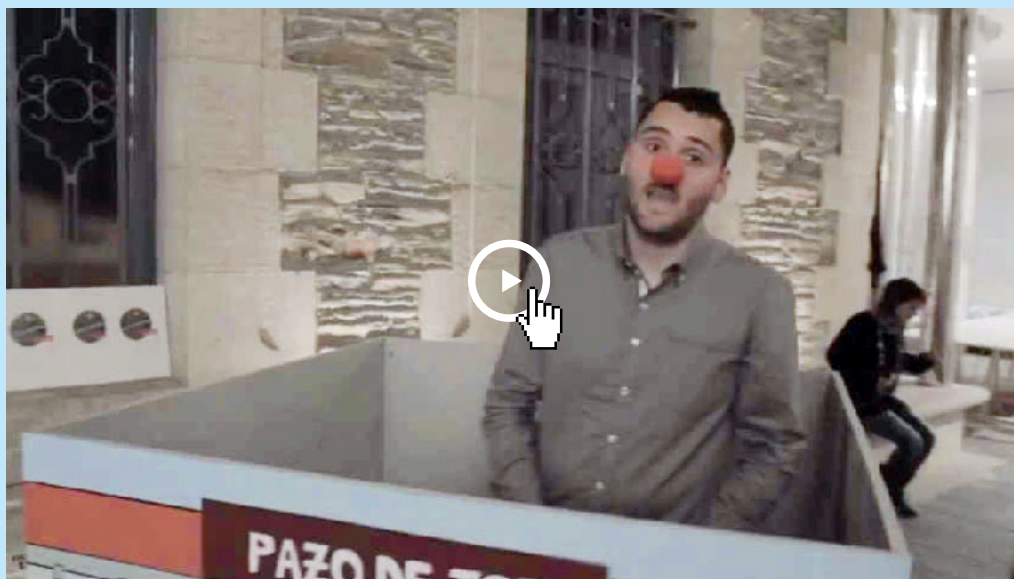
5

MUSEOS DE FUTURO

Museos próximos pero abertos ao mundo. Museos vivos e humanos, nos que, en palabras de Georges Henri Riviere, «o éxito non se mida polo número de visitantes, senón polo número de visitantes que aprenderon algunha cousa».

NOITE INTERNACIONAL DOS MUSEOS

Un divertido vídeo, resultado dun proxecto de prácticas do Máster Universitario en Servizos Culturais, realizado na Rede Museística de Lugo durante a Noite Internacional dos Museos no ano 2013.

O Día Internacional dos Museos celébrase en todo o mundo desde 1977. A longa noite dos museos naceu, baixo ese nome, na cidade de Berlín ese mesmo ano. Desde entón, outras moitas cidades europeas únense a esta iniciativa promovida polo Consello de Europa uníndose aos actos conmemorativos do ICOM (Consello Internacional de Museos) dentro do Día Internacional dos Museos.

Con preferencia, celébrase ao redor do día 18 de maio, en función das propias tradicións e condicionantes de cada país e baixo o mesmo espírito que o motiva ”

O evento ofrece aos museos e aos seus profesionais a oportunidade de achegarse ao público e á sociedade e facerlles coñecer os cambios que os museos desenvolven posto que son –como expresa a definición do ICOM do que é o Museo– “unha institución ao servizo da sociedade e do seu desenvolvemento”.

A MUSEOLOXÍA SOCIAL E A PROXECCIÓN EXTERIOR

Na Rede Museística Provincial de Lugo levamos máis de dez anos tecendo redes entre iguais, tendendo pontes aos diferentes e procurando xerar mudanza social, tendo a colectivos e outros museos locais e internacionais como aliados.

Para a elaboración e execución dos proxectos neste ámbito, é clave o traballo catalizador que se realiza dende o *Departamento de Capacidades Diferentes e Accesibilidade*, adscrito á xerencia e aprobado polo pleno da Deputación o 26 de febreiro de 2008.

Evolucionamos de xestores culturais a catalizadores ”

Ademais dos traballos propios dos museos (conservar, investigar, difundir, catalogar, etc.) a Rede levou a cabo unha serie de proxectos integradores, como a creación dos clubs de amigos, dirixidos a todo tipo de públicos (Club Ei!, Club Sénior e Club Pequeamig@s). Tamén desenvolveu múltiples accións a favor da igualdade de xéneros, coas tres edicións do congreso *Xéneros, Museos, Arte e Educación*, e

Inauguración da exposición Nós+Outras en Rede no Museo Provincial de Lugo

Taller de Fotografía a cegas no Museo Provincial do Mar

outros proxectos como *Arte de ser muller nun mundo por compartir*, *Olladas de muller sobre a Miña Familia* ou *Nós+Outras en Rede* (proxecto de cooperación internacional co Museo Thyssen-Bornemisza).

Especialmente novidosas son as actuacións con persoas con capacidades diferentes, entre as que destacan iniciativas como *Fotografía a cegas*, *Bosque colectivo*, *Artability*, ou *Adaptándose: empoderando ás persoas con discapacidade a través da arte* (os dous últimos, desenvolvidos en rede con outras institucións europeas). Estas iniciativas están encamiñadas a fomentar a participación e integración plena destes colectivos nos museos e na sociedade.

O apoio e potenciación de novos valores creativos é unha das constantes da Rede, como proban as cinco edicións de *Estudio Aberto*, residencias para artistas nas que o público pode contemplar todo o proceso creativo. *Estudio Aberto* enmárcase no proxecto global *ENREDARTE*, que aglutina outras seis iniciativas: *Entolearte*, *Diálogos na Rede*, *Espazos públicos de visibilidade*, *Arte e Natureza*, *Proxeccións da RMP*, *Premio Galicia de Fotografía Contemporánea*.

Outro dos eixos da Rede Museística Provincial é o diálogo intercultural. *Culturas en Diálogo* é

Xornada de traballo e creación EstudioAberto#5

un proxecto que pon de manifesto esta liña de traballo, na que tamén se enmarca a recoñecida iniciativa *Follas Novas, Novas Follas*.

Cómpre destacar tamén a intensa actividade didáctica, cunha ampla oferta de obradoiros para todas as idades, obradoiros que sobresaen, ademais de pola súa calidade e orixinalidade, pola súa gratuidade. Estes obradoiros complementáanse con frecuentes excursións e visitas guiadas que permiten coñecer o noso patrimonio.

Por todo o anteriormente exposto, a Rede Museística Provincial de Lugo foi recoñecida con diversos galardóns, entre eles o Premio da Crítica de Galicia en 2004; Premio Once Solidariedade en 2011; Premio á Mellor Experiencia Didáctica nun Museo, da Fundación Rosalía, en 2008, e Premio “Boa e Xenerosa-Árdelle o Eixo”, da asociación Os Aventados, en 2015.

Á marxe dos premios, o valor da Rede vén dado polo seu carácter de referente para museos, institucións e universidades, tanto do Estado como

européas, que a convidan regularmente a participar en congresos e foros de debate.

Son moitas as entidades que nos convidan a participar como ponentes visibilizando os nosos proxectos e avalando o noso modelo de xestión como, entre outros: Museo Picasso de Málaga, MARQ de Alicante, IVAM, Museo de Ciencias Naturales de Valencia, MUBAM de Murcia, Museo de Arte Contemporáneo de Tarragona, MARCA, CA2M, Museo Reina Sofía, Museo do Pobo Galego, CGAC, Museo Thyssen-Bornemisza, Observatorio de Educación Patrimonial de España (OEPE), Agencia Catalana del Patrimonio Cultural, Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico (IAPH), Centro de Museología de Murcia, Universidade de Santiago de Compostela (USC), Universidade de Valladolid (UVA), Universidade Complutense de Madrid (UCM), Fundación Universidade Rey Juan Carlos, Universidade de Huesca, Asociación de Museólogos e Museógrafos de Andalucía (AMMA), Ministerio de Educación, Cultura e Deporte, Subdirección General de Cooperación Cultural con las Comunidades Autónomas, Subdirección General de Museos Estatales e tamén a Dirección Xeral de Museos Portugueses.

A nivel internacional, a Rede Museística Provincial tamén é sinalada como referente en iniciativas innovadoras e ilusionantes, e como modelo de boas prácticas, dentro dos proxectos europeos Brokering Migrants’ Cultural Participation (MCP Broker) e

Cartel Culturas en Diálogo
Lugo-Uruguay

Impact of the Third Sector as Social Innovation (ITSSOIN). Neste último participaron entidades como ESSEC Business School (Francia), University of Heidelberg (Alemaña), Masaryk University Brno (República Checa), The London School of Economics and Political Science (Gran Bretaña), Copenhagen Business School (Dinamarca), The Stockholm School of Economics (Suecia) e a Università Commerciale Luigi Bocconi (Italia).

Así mesmo, os programas da Rede ligados á museoloxía social teñen sido avaliados polo seu rigor en teses doutorais como a de Sara Pérez López, *Educación artística y patrimonial para la percepción, comprensión y reflexión del colectivo sordo en el ámbito museal. Estudio de casos evaluativo*, e a de Sofía Marín Cepeda, *Educación patrimonial y diversidad: evaluación de programas y definición de un modelo basado en los procesos de patrimonialización*.

Museo Provincial de Lugo, Museo Provincial do Mar, Pazo de Tor e Museo Fortaleza San Paio de Narla son catro museos que xeran innovación social, promovendo proxectos artísticos democráticos, participativos e integradores, tres adxectivos que marcan a visión da Rede Museística Provincial. Isto foi posible, a pesar dos escasos recursos cos que contamos, grazas a alianzas establecidas con diferentes colectivos e museos e a continua evolución nos últimos dez anos. ■

ENCARNA LAGO

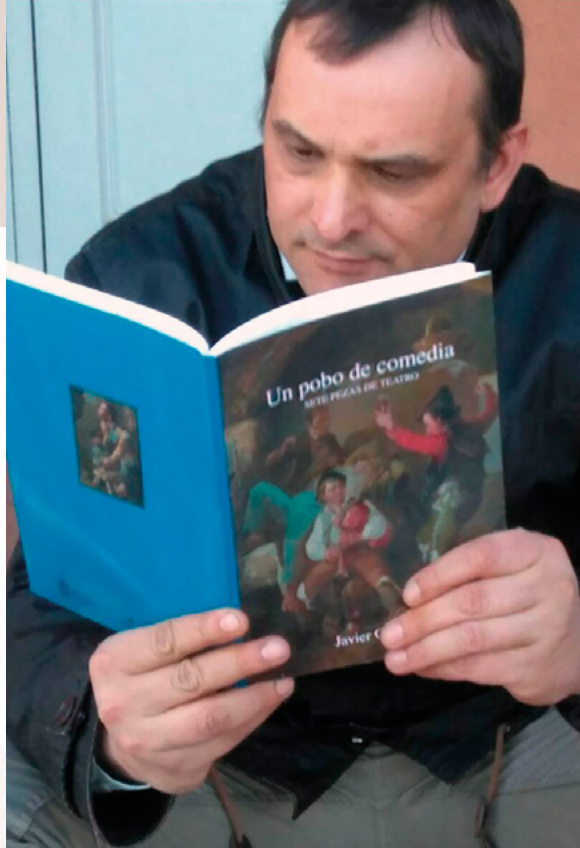
[@ENCARNALAGO](#)

- ▶ Membro do Comité Consultivo da Facultade de Humanidades da Universidade de Santiago de Compostela.
- ▶ Funcionaria no Museo Provincial de Lugo dende 1991, desempeñando, entre outros, os cargos de responsable do Departamento de Didáctica (1996-1999), coordinadora de Asuntos Xerais (1999-2000), xerente do Museo Provincial de Lugo e do Museo Fortaleza San Paio de Narla (2000-2006).
- ▶ Xerente da Rede Museística Provincial de Lugo dende a súa constitución oficial en 2006.
- ▶ Impulsora e responsable do Departamento de Capacidades Diferentes e Accesibilidade adscrito á Xerencia da Rede Museística Provincial de Lugo.
- ▶ Coordinadora de máis de 400 exposicións organizadas e producidas pola Rede Museística Provincial de Lugo e outros museos españois e internacionais.
- ▶ Relatora en numerosos foros e autora de publicacións sobre xestión e didáctica de museos, capacidades diferentes, diálogo intercultural, xéneros e igualdade, museos e arte, museoloxía social, redes e conexións de museos, e software libre aplicado á museoloxía.

Literatura

Javier González

ENTREVISTA A JAVIER GONZÁLEZ

O teatro é un bálsamo que cura a alma

Está claro que nacer en Salcedo, no Concello de A Pobra do Brollón, influíu de maneira importante na súa vida.

*Escritor, dramaturgo...
¿Como se definiría vostede?*

Javier González nace en París en 1970. Unha vez retornado coa familia á aldea de Salcedo, concello da Pobra do Brollón, xa dende neno participa nas diferentes actividades culturais que neste lugar se organizan. Aínda que entra a traballar como funcionario da Consellería de Medio Ambiente, o seu maxín non deixa de lado toda esa bagaxe cultural que pousa na súa persoa e comeza a escribir pezas teatrais que, despois, se levan á escena no Teatro de Salcedo en época de Entroido. Ten publicado até o momento dous volumes de teatro: *Comedias para un pobo* e *Un pobo de comedia*.

Co teatro infantil teño unha marabillosa conexión. Recordo que nas escolas, que é onde fan teatro os nenos, sempre se facían aquelas típicas obras dunha árbore ou duns cogomelos. Eu quixen representar cos nenos as obras que escribo para eles. Decidín facer obras como se foran para maiores, cun punto reivindicativo de apoio ao rural, á forma de vida que temos na aldea. É algo que me causa unha grandísima ilusión, escribir para os nenos é algo diferente.

Eu non me considero nin escritor nin dramaturgo. Eu o que me considero é un contador de historias, un contador de historias pero que atraen. Entendo que *Un pobo de comedia* é como unha caixiña, unha caixiña máxica que ao abríla pois salta a risa, a alegría... Ábrese a xuntanza, ábrese todo o que o ser humano debería ter, ou sexa, a bondade. Utilízase para ser feliz un mesmo e para facer feliz aquela xente que te vén a ver, que se ri, por un momento, o que dure a representación teatral pois esquecese dos seus problemas. O teatro é un bálsamo, un bálsamo que cura a alma, ou polo menos eu así o penso.

¿Cal foi a influencia do seu pai na creación das obras teatrais?

Boa. A influencia de meu pai, como a de moitos salcedanos, foi moi importante xa que a arte tamén xa estaba incrustada neles, de feito meu avó era músico da banda de Salcedo. Así, por exemplo, no teatro témonos xuntado ata tres xeracións diferentes. Eu a meu pai débolle todo. O traballo da aldea naqueles tempos era moi duro, pero aínda así sacaban ese tempo que necesita a arte. Necesitaban sentirse vivos, facíano a través da música, do teatro, da pintura... Porque aínda que hoxe estamos máis a falar do teatro, en Salcedo hai varios pintores, escultores, incluso escritores. Eu a meu pai creo que lle debo todo.

¿Recuperan pezas antigas para representar?

Hai que dicir que nun momento o teatro de Salcedo si que collía obras de grandes escritores españois como son Vital Laza, os irmáns Quintero incluso de fóra de España como Molière. Pero nós queremos un teatro máis popular, máis áxil, máis próximo, que chegara á xente con esa risa fácil e que se sentiran eles identificados co que vían enriba da escena. Trato de escribir cousas que vexo que loxicamente están esaxeradas, dramatizadas, pero dalgunha forma o público ven ver o que algunha vez na súa vida viviu ou viu. Dende aquela decidimos que eramos nós quen debíamos escribir as obras, era un experimento. Iso resultou realmente gratificante para nós e para o público, e mentres non se esgoten as ideas pensamos seguir nesa mesma liña.

¿Por qué é para vostede o humor tan importante na vida?

O humor cumpre unha función que creo que o ser humano busca: a felicidade. Cando un se ri, cando un bota unha gargallada é que está feliz, é que está alegre, e esqueceu eses problemas que todos temos. Por desgraza hoxe a sociedade individual cada vez está máis presente. Como nos ten falado **BAUMAN**, esa modernidade líquida na que estamos a expensas do que nos depare o futuro, do que sexa o devir, lévanos a unha individualización do ser humano cada vez maior. O humor é esa arma que temos para xuntarnos, para arrimarnos, para darnos vida a nós mesmos e para esquecernos deses malos momentos que pasan ao longo do camiño que vamos transitando. Para min o humor é positividade, alegría, vida e, en definitiva, o que nos fai sentir seres humanos coa nosa mellor cara.

Dise das súas obras teatrais que están na onda das pezas feitas polos ingleses de Monty Python...

Eu teño que recoñecer que son un namorado do humor escatolóxico. E creo que se hai alguén representativo son dende logo os Monty Python, aínda que os irmáns Zucker non se quedan atrás con películas como *Top Secret*, ou incluso Les Luthiers, aínda que son menos escatolóxicos. Teño que dicir que eu son un namorado de todo o humor, pero recoñezo o humor marabilloso que fixeron Chaplin, Harold Lloyd, Buster Keaton, pero sigo dicindo que o humor absurdo é o que a min máis me gusta. Iso facíano xenialmente os Monty Python, non hai máis que ver calquera das súas películas, como *La vida de Brian*, *Los caballeros de la mesa cuadrada* o *Erik el vikingo*.

No seu libro de teatro “Un pobo de Comedia” aparece na portada o oso de Salcedo. Xunto co teatro, ¿é para vostede o símbolo deste Entroido popular?

A humanidade móvese por simboloxía, iso e algo que hoxe está claro. Salcedo, se ten un símbolo, ese é o oso. Porque así como ao teatro si que podemos poñerlle data, o oso a súa historia pérdese na noite dos tempos. De feito aínda que lles pregunte ós máis vellos, ninguén sabe de onde saíu. Hai moitas hipóteses, de feito din que viñeron a estudalo un antropólogo xaponés, un etnólogo francés, dous profesores franceses que tamén fan traballos de tecnoloxía... Estes foron os que conseguiron que o oso de Salcedo estea no museo máis grande, a nivel mundial, da mascarada do carnaval que é o [MUSEO DE BINCHE](#) en Bélxica, un museo que é patrimonio inmaterial da UNESCO.

Eu tiven o honor, xunto co que era presidente naquel momento, de levar o oso a Bélxica. O museo é impresionante: hai de todas as culturas, de todos os continentes e o oso de Salcedo alí se atopa. O oso é esa figura que se perde na noite dos tempos; entón o único que facemos nós é seguilo, recuperalo, e seguir pasando a tradición aos que veñen tras de nós. Como dato curioso dicir que o que chamaba Foucault: “La piel social” fixo que todos os que participan no oso se tatuaran a cara do oso, fixeron un debuxo, pero despois cada un engadiulle un elemento particular da súa personalidade, do seu traballo, da súa vida amorosa... Paréceme algo realmente digno de estudio.

Afirma tamén que o teatro é un mecanismo de unión do pobo, e está claro que en Salcedo iso é así...

Hoxe, por desgraza, a Galicia interior sofre unha sangría demográfica que parece imparable. Os que somos ruralistas, quéresenos tachar incluso de idealistas, cremos que a aldea non ten porque morrer e que todas as cousas que podan facer que a aldea siga viva son imprescindibles. Nós queremos unha aldea produtiva, unha aldea onde a xente poida vivir dignamente como se vive en calquera cidade, con bos salarios. A Galicia interior ten ese potencial turístico, madeireiro, agro-gandeiro..., pero tamén ten esta outra parte en aldeas que hoxe están case

despoboadas ou que a xente nova decidiuse por oficios máis liberais que non teñen que ver cos campos que dixen antes. Iso fai que nos xuntemos e que sigamos tendo dalgunha forma a obriga de acercarnos a vir a aldea.

O teatro leva unha tempada larga de ensaios, de escribir as obras, de preparar vestiarios... Iso fai que regresemos á aldea, queremos chegar a esa aldea produtiva, a esa aldea que volva a estar chea de vida, a esas carreiras que volvan a estar cheas de nenos correndo e xogando como eu recordo da miña nenez.

¿Como pensan conmemorar o vindeiro 60 aniversario do teatro Salcediano?

A verdade é que esperamos que sexa unha conmemoración tremendamente especial. O que pasa é que non nos gustaría desvelala, non queremos porque todo vai ser unha sorpresa. Vai ser unha sorpresa para nós mesmos seguramente. Pero o que podo asegurar é que xa estamos traballando a día de hoxe nese sesenta aniversario para que sexa tan importante que chegue aos setenta, oitenta, noventa..., e se siga espallando por todas as aldeas esta maneira de facer teatro. Agora hai outras aldeas que están cerca de nós, como é Cereixa, como é Santalla, como é Distriz, como son As Nogais, onde están representando xa teatro. Parécenos que o traballo está dando os seus froitos pouco a pouco. O único que podo dicir para o sesenta aniversario e que saquen pronto as súas entradas e veñan a desfrutar con nós dos sesenta anos do teatro de Salcedo. Alí os agardaremos con toda a artillería. ■

Poesía
Paco Rivas

Paco Rivas (Cervo, Lugo). Profesor de galego, filólogo, escritor, na década dos noventa exerce como Asesor de Lingua e Literatura galegas no CEFOCOP de Pontevedra; desenvolveu –e continúa a facelo– un amplo labor no ámbito da radio (Radio Cornellá, Radio Galega, Onda Cero, Radio Foz) en programas literarios onde fixo numerosas lecturas poéticas.

Interesado en temas literarios, lingüísticos e antropolóxicos, colaborou na década dos oitenta no programa radiofónico *Preescolar na Casa* e na revista *BuleBule* que publicou mensualmente a editorial *A Nosa Terra*, e publicou artigos de carácter pedagóxico na revista *O Cruceiro de Carral*, así como diferentes estudos didácticos: *O Concello nas aulas* (1999), *Festas de Galicia* (1996), *Oficios perdidos: léxico dos Ferreiros* (1995), adaptacións dos contos *O Misterio das Badaladas* (1999) de Xabier P. Docampo e *As Viaxes do Príncipe Azul* (1999) de Darío X. Cabana. No eido da tradución, pasou do francés ao galego a obra *Ensino e Análise Transaccional* (Laiovento, 1998) de Marie J. Chalvin.

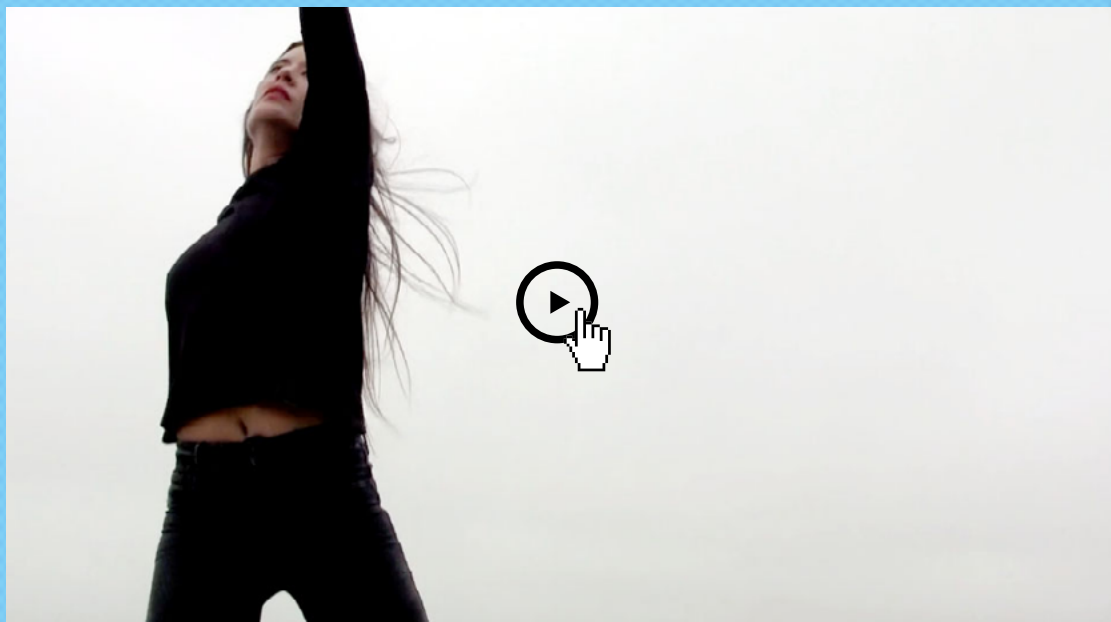
Ten numerosas colaboracións en revistas culturais e literarias, como a revista *Nós* do Centro Galego de Sabadell, en *Ardentía* e en *Nova Andaina*, publicación da Casa de Galicia de Santurtzi e levou unha sección de Poesía en *Lúa Nova*, da A.C.G. Rosalía de Castro de Cornellá (Barcelona). Participou en escolmas poéticas como *47 poetas de hoxe cantan a Curros Enríquez* (2001), así como na *Homenaxe dos poetas de hoxe a Federico García Lorca contra a súa morte* (2006), editado polo P.E.N. Clube de Galicia, ámbalas dúas coordinadas por Xesús Alonso Montero.

Intensamente vencellado á súa paisaxe natal, especialmente ao mar, publicou o seu primeiro poemario en 1999, *Cantaruxos do meu mar e outras cantigas*, seguido dunha obra máis sensorial e intimista, *De ti, perdidamente* (2002), *Palabras Perdudas* (2007), *Entre Nois e Pena Orxal* (2009), *Camiñante de Ningures* (2012); no eido da narrativa ten publicado *Contos de Hoxe para contar Mañá* (2007).

No ámbito lingüístico e lexicográfico publicou *Expresións e ditos Populares da Área Mindoniense* (1992) e *A Gheada no Concello de Ordes* (1992) e *Fraseoloxía do mar na Mariña luguesa* (2000), editado polo Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, e o *Dicionario Fraseolóxico do mar. Así falan os mariñaos*, editado por “A Nosa Terra” en 2005.

Do ano 2015, publicados por Edicións do Cumio son o seu dicionario fraseolóxico *De Punta a Chicote. Así falan os mariñaos*, e un libro-disco con CD incorporado titulado *TRACA TRACO 24 cantigas de nanar un aloumiño e un arrollo*. Na gravación aparecen voces coma as de Miro Casabella, Najla Shami, Lydia Botana; Tereixa, Carmiña e Maruxa de Fuxan os Ventos, o grupo Tundal con Antón Castro, entre outros e tamén aparece a voz de Paco Rivas... Do 2016, tamén publicado por Edicións do Cumio é *Entre o abalo e a zaranda. Dicionario léxico do mar*, tendo actualmente, xa no prelo, un estudio da Talasonimia da costa de Lugo, un poemario e un libro de relatos... ■

POLO MAR DOS MEUS DEDOS

O documental *Polo mar dos meus dedos* nace da man de Paco Rivas, coa colaboración de Terra Branca e o grupo de danza contemporánea de Ribadeo. A obra é unha aposta pola fusión de diversas artes, como a poesía, a música e a danza. Este traballo contén poemas-madrigais que versan sobre o amor e a súa proxección no mar.

As composicións, narradas polo escritor lucense Paco Rivas, pertencen as obras *Cantaruxos do meu mar e outras cantigas*, *Entre Nois e Pena Orxal* e *De ti perdidamente*.

Todos os lugares de filmación pertencen a costa da mariña lucense, como a praia de Xilloi, a ría de Foz, a praia das Polas ou o porto de Nois. ■

Paco Rivas

A FALA, ESA MAI

(Cantata en tres movementos)

(Inédito)

Movemento 1º.- ARROLO

*Mai que me pintas arrollos
nun cabás cheo de mimos,
na arrandea dos teus ollos,
que fachenda ser teu fillo...*

Esa Mai que pinta arrollos
nun cabás cheo de mimos,
ten na arrandea dos ollos
galanos para os seus fillos.

Esa Mai que pinta arrollos
nunha nana cor mainiño,
acocha no berce historias
co alento dun pan de bicos.

Esa Mai que pinta arrollos,
mornos soños, aloumiños,
cos beizos da súa ollada
preñada de rechouchíos,
amorna a pel do meu berce
con meigallos adobíos,

suspiros anoitebrados
con acenos cor de trilo...

A carriola do seu colo
peitea o ar de aloumiños,
tempérame a cor dos soños
cunha airexa vagariño...

O cadullo dun arrolo
—seimeira de repinicos—,
redobra soños afagos,
cun aquel de señorío:

*Bolboreta
beixo lirio
mar marea
uces trigo.*

*Seara arrolo
pan morniño
onda argana
aruxiño.*

*Brisa aceno
vagariño
papaventos
fíuuu fíuuu...*

*Soño estrela
aloumiño
pel aurora
raioliño.*

*Niño vento
rechouchío
churrusqueiro
ai! suspiro.*

*Miña xoia
meu meniño
colo berce
arroliño.*

*Ai que sono
meu tuíño*

*Pedro Chosco
no meu niño.*

Movemento 2º.- ENCHOIADA

*...Un chucho primeiro
despois moitos máis,
meu chuscurrusqueiro
quérote chuchar...*

Xílgaros e lavandeiras
cantarán polo baixiño
aquestes nobres amores
aquestes versos sentidos
no Verbo dunha luzada,
arrandea do resío,
azul aceno da rosa,
acio de arrollos, mansío...

Meiguiña, meiguiña, meiga,
meiguiño, meigo, meiguiño,
suspiros moi debullados
con roca, fuso e sarillo.

Meiguiña, meiguiña, meiga,
meiguiño, meigo, meiguiño,
miña prenda, meu amor,
meu bailador, meu ruliño...

Por entre o mar dunha avea
polainas, saia e xustillo,
riman mans, beizos, ollares,
garulan un rebilico...

Cando puntean ollares
na romaxe un rebilico,
o son da gaita MI MADRE,
fai dos falares suspiros...

Suspiros moi debullados
suspiros entretecidos
por un “Quérote xaora!”
que garula un paxariño
nos ventos dunha fervenza
onde a lúa esta durmindo
nunha dorna bailadora

que colga a noite dun fío...

Meiguiña, meiguiña, meiga,
meiguiño, meigo, meiguiño...
Tamén te quero eu xaora,
esa MAI queda sentindo!

Movemento 3º.-
RECHOUCHÍO

*Polo horizonte do ceo,
esperta laiando a brisa,
dous remos de azul vogando
e aló no fonal da ría,
dous raios de sol buscando
o silabario do día...*

Son paroladas que nacen
por entre o mar e unha espiga,
van ecoando os silencios
cabalgando pola ría,

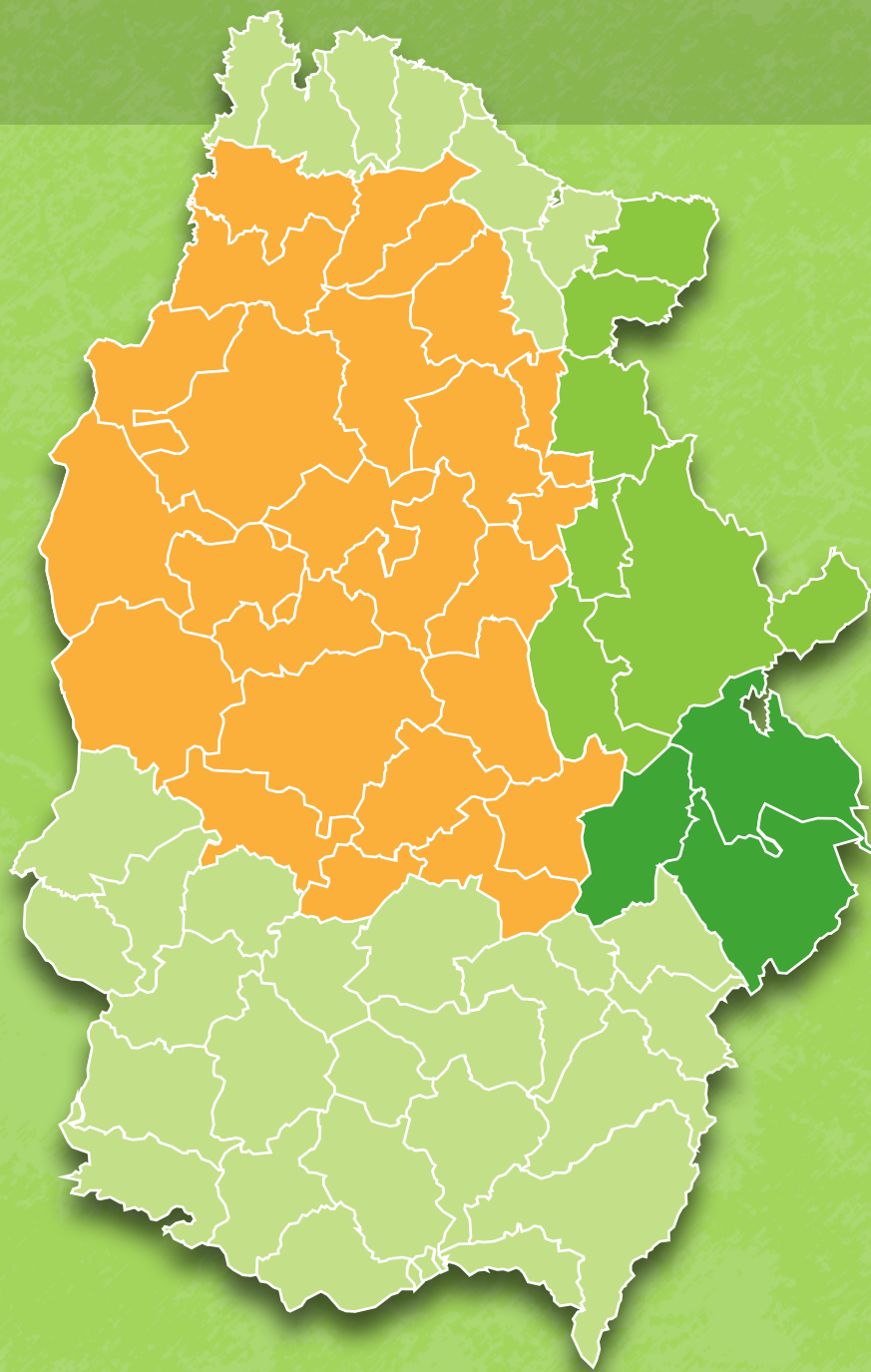
nas ás dun pano sedán
a pariñeira do día.

Fala que nace no mar
cando a lúa está durmida
voga na brisa salseiros,
carena a Chaira de auxías...

Cantachoran os silencios?
Aboian nanas vestidas
con fitas do arco da vella
con pel de estrelas tecidas?

Abride as fiestras da alma
para quentar as feridas
con Verbas feitas de aromas,
axóuxeres, viscuriña,
esteliza arealonga,
xógara, ló, nordesía...

Parvadas da Fala Mai,
silabario de amencidas! ■

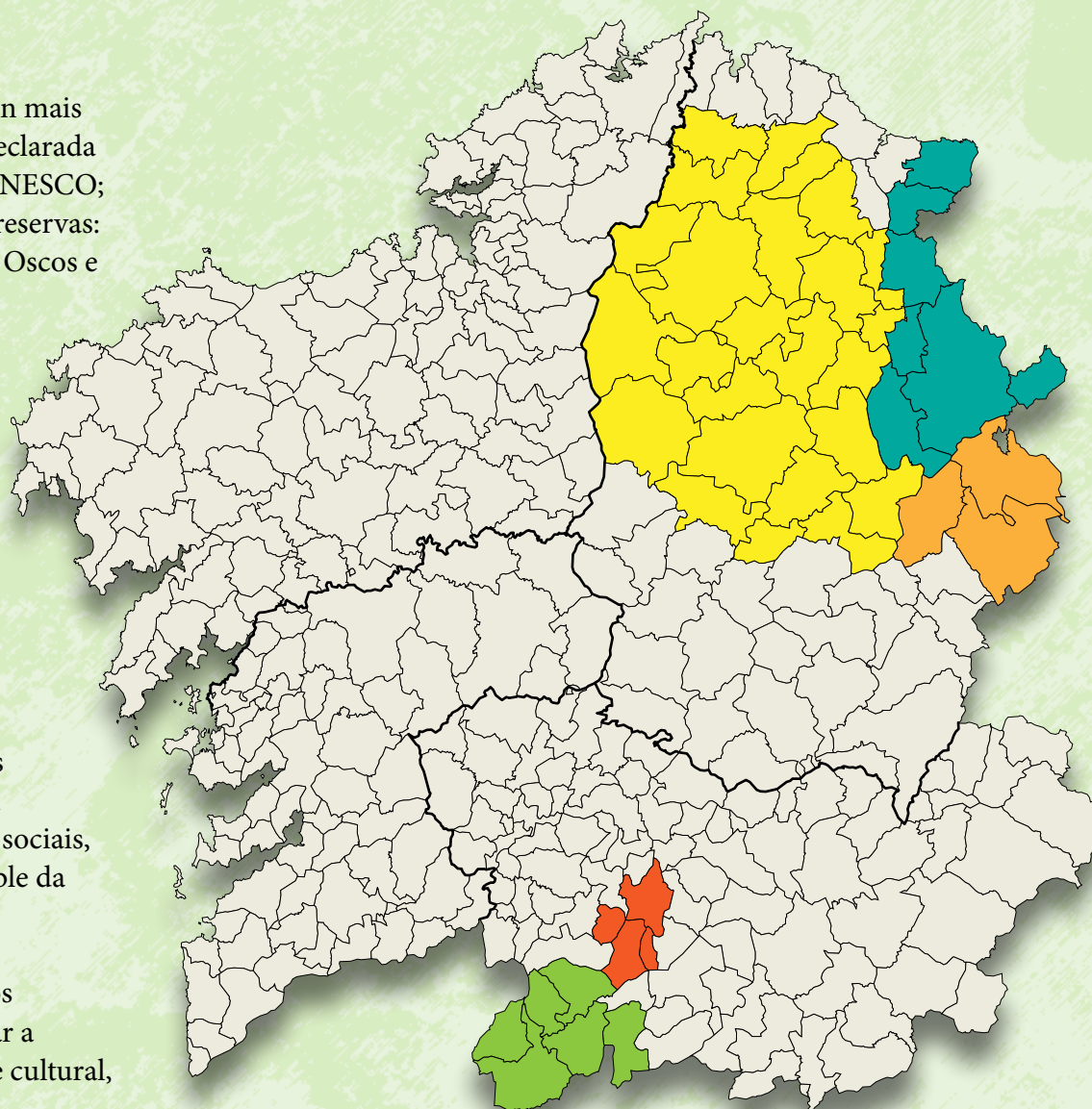
Natureza

A provincia de Lugo, un territorio Reserva da Biosfera

A provincia de Lugo conta con mais do 50% da súa superficie declarada Reserva da Biosfera pola UNESCO; en concreto un 53,3% repartido en 3 reservas: Terras do Miño, Os Ancares e Río Eo, Oscos e Terras de Burón, o que a converte na provincia española cun maior territorio baixo esta figura.

As Reservas da Biosfera son a figura a través da cal se desenvolve a nivel mundial o programa MaB (*Home e Biosfera*, polas súas siglas en inglés) da UNESCO (Organización das Nacións Unidas para a Educación, a Ciencia e a Cultura). Este programa iniciouse nos anos 70 para promovel a investigación interdisciplinar en ciencias naturais e sociais, así como a conservación e o uso sostible da biodiversidade.

As Reservas da Biosfera son territorios que teñen como obxectivo harmonizar a conservación do patrimonio natural e cultural,

- Reserva da Biosfera Terras Do Miño
- Reserva da Biosfera Río Eo, Oscos e Terras de Burón
- Reserva da Biosfera Os Ancares Lucenses e Montes de Cervantes, Navia e Becerreá.
- Reserva da Biosfera Área de Allariz
- Reserva da Biosfera Gerés-Xurés

o desenvolvemento socioeconómico e sostible da poboación local e o apoio a investigación, a formación e a comunicación. Así pois, teñen que servir de lugares de aprendizaxe onde os axentes políticos e de xestión, as comunidades científicas e de investigación e a poboación local traballan conxuntamente para converter os principios globais de desenvolvemento sostible, en prácticas locais axeitadas.

No 2016 o número de reservas en España acadou a cifra de 48, das cales seis están en Galicia. No conxunto de Reservas da Biosfera

galegas inclúense os principais tipos de hábitats naturais e seminaturais representativos do territorio, englobando na Rede representacións dos sistemas mariños e costeiros, áreas interiores e sistemas de montaña. Ao tempo, recollen unha extensa e variada representación de usos tradicionais en relación con estes ecosistemas.

Na provincia lucense hai hoxe recoñecidas tres Reservas da Biosfera: *Terras do Miño*, *Os Ancares Lucenses* e *Montes de Cervantes*, *Navia e Becerreá* e a terceira, *Río Eo, Oscos e Terras de Burón*, compartida con Asturias. ■

SOPORTE LEGAL

- *Plan de Acción de Montseny 2009-2013 sobre as directrices xerais e as accións das Reservas da Biosfera.*
- *Real Decreto 1477/2004, no seu artigo 5.4 designa ao Organismo Autónomo de Parques Nacionais (OAPN), encargado do Programa MaB.*
- *Ley 42/2007, do Patrimonio Natural e da Biodiversidade.*
- *Real Decreto 342/2007, que regula o desenvolvemento das funcións do programa MaB.*

RESERVA DA BIOSFERA TERRAS DO MIÑO

Terras do Miño TIC
14' 08''

DATA DE DECLARACIÓN:
8 de noviembre de 2002.

SUPERFICIE:
363.669 hectáreas.

CONCELLOS:

26 (Abadín, Alfoz, A Pastoriza, Baralla, Begonte, Castro de Rei, Castroverde, Cospeito, Friol, Guntín, Guitiriz, Láncara, Lugo, Meira, Mondoñedo, Muras, O Corgo, O Páramo, Ourense, Outeiro de Rei, O Valadouro, Pol, Rábade, Riotorto, Vilalba, Xermade).

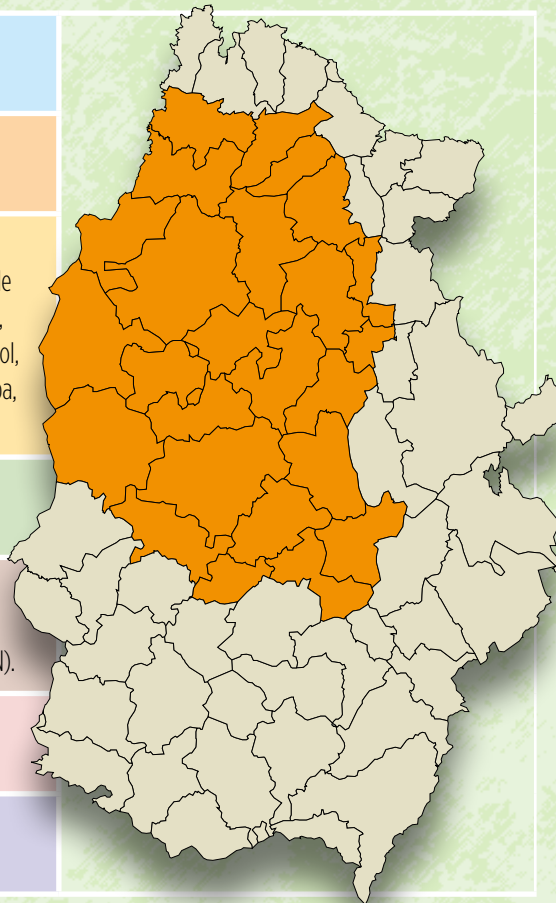
POBOACIÓN (2016):
179.427 habitantes.

OUTRAS FIGURAS DE PROTECCIÓN:

Lugar de Importancia Comunitaria (LIC).
Zona de Especial Protección dos Valores Naturais (ZEPVN).

REXIÓN BIOXEOGRÁFICA:
Eurosiberiana.

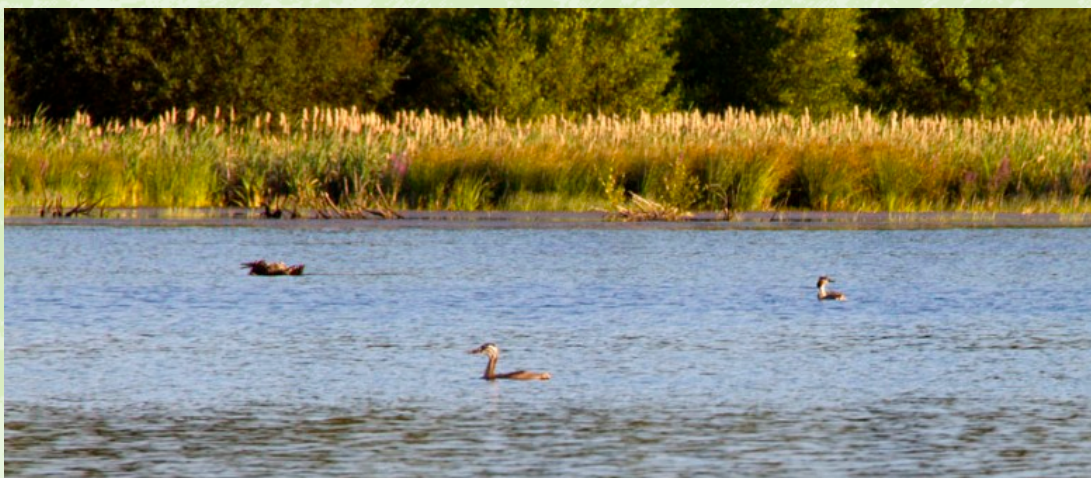
WEB:
<http://terrasdomino.deputacionlugo.org>

A Reserva da Biosfera Terras do Miño foi a primeira de Galicia en incorporarse na Rede Mundial de Reservas da Biosfera no ano 2002 e, actualmente, é a Reserva de maiores dimensións de Galicia, situándose entre as cinco Reservas que posúen unha maior superficie en España. A Reserva, que foi promovida pola Deputación de Lugo co apoio dos 26 concellos que a conforman e da Xunta de Galicia, ten a auga como elemento protagonista e pódense distinguir catro grandes **UNIDADES ECOLÓXICAS E PAISAXÍSTICAS**: tramo de cabeceira ou de montaña, tramo de vales fluviais, Terra Chá e curso principal do Miño.

En canto os seus **VALORES NATURAIS**, alberga unha importante superficie de humidaís, de feito, trátase do complexo de humidaís de maior importancia para a conservación da biodiversidade do suroeste europeo, e tamén conta, probablemente, coa mellor representación de bosques aluviais e de galería do Norte da Península Atlántica nos tramos fluviais que percorren as áreas de menor altitude e que albergan unha rica e nutrida diversidade de especies.

A Reserva da Biosfera Terras do Miño destaca ademais polo seu patrimonio cultural, ao contar cun gran número de elementos etnográficos vinculados co uso tradicional dos recursos naturais (hórreos, caneiros, muíños), infraestruturas (pontes), así como con numerosos

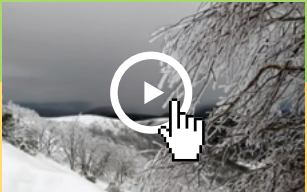
elementos de arquitectura relixiosa (mosteiros, capelas, igrexas, catedral) e civil. En liña cos obxectivos destas reservas, destacan actividades como o pastoreo extensivo, os sistemas de prados de sega, cultivos hortícolas a pequena escala, queixarías non industriais, elaboración de produtos cárnicos... Todas elas producións locais de carácter artesanal que derivan na existencia de numerosos produtos de gran calidade, diferenciada a través das denominacións de orixe (DOP) ou das indicacións xeográficas protexidas (IXP).

O último Plan de Acción da Reserva da Biosfera Terras do Miño foi aprobado no 2013 e traza as liñas estratéxicas de cara os vindeiros dez anos. O devandito Plan define un novo modelo de desenvolvemento sostible que compatibiliza a conservación dos recursos naturais coas actividades económicas e o desenvolvemento da poboación, integrándose con outras políticas de protección da natureza, de usos do chan e doutros recursos.

É necesario sinalar, en último lugar, todo o que esta área xeográfica ofrece ao visitante. A Reserva conta cun gran número de rutas de sendeirismo que permiten coñecer o patrimonio natural e etnográfico da zona, como o Camiño do Miño con máis de 100 km de ruta fluvial, a Ruta das Insuas, que transcorre por espazos naturais protexidos, ou a Ruta do Auga de Guitiriz, na que se pode gozar de “Sete Muíños”, un espazo natural na beira do río Forxa.

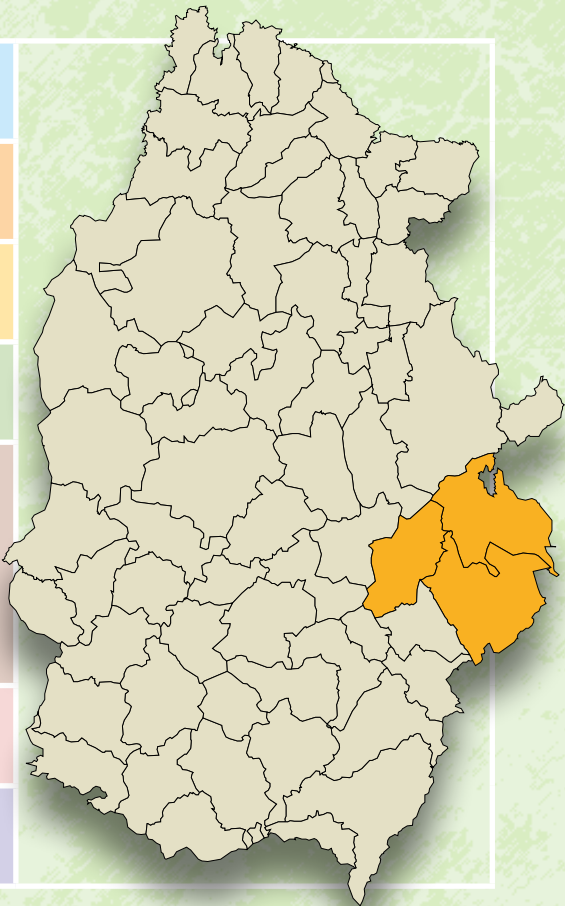
A Reserva Terras do Miño desperta ademais o interese dun gran número de pescadores por posuír unha ampla rede fluvial, composta por numerosos ríos que bañan o territorio: Miño, Parga, Neira, Azúmara, Mera... ■

RESERVA DA BIOSFERA OS ANCARES LUCENSES E MONTES DE CERVANTES, NAVIA E BECERREÁ

Os Ancares Lucenses
03' 00"

DATA DE DECLARACIÓN: 27 de outubro de 2006.
SUPERFICIE: 53.664 hectáreas.
CONCELLOS: 3 (Cervantes, Navia de Suarna e Becerreá).
POBOACIÓN (2016): 5.565 habitantes.
OUTRAS FIGURAS DE PROTECCIÓN: Lugar de Importancia Comunitaria (LIC). Zona de Especial Protección para as Aves (ZEPA). Zona de Especial Protección dos Valores Naturais (ZEPVN). Reserva Nacional de Caza. Zona de Protección do Oso Pardo.
REXIÓN BIOXEGRÁFICA: Eurosiberiana / Mediterránea.
WEB: http://osancareslucenses.deputacionlugo.org

A Reserva da Biosfera Os Ancares Lucenses foi a terceira de Galicia en incorporarse a esta Rede no ano 2006. Foi promovida pola Deputación de Lugo, actual entidade xestora, co apoio dos concellos que a conforman (Cervantes, Navia de Suarna e Becerreá) e da Xunta de Galicia.

Esta reserva engloba unha zona montañosa que abrangue un amplo rango altitudinal, entre os 300 e os 1935 metros, e trátase dunha paisaxe de montaña con elementos de alto interese cultural, especialmente etnobiolóxico. Marca a transición entre a Rexión Eurosiberiana e a Mediterránea, polo que este espazo atesoura un singular mosaico de hábitats naturais e seminaturais. Destaca a presenza de notables masas forestais, unha importante rede fluvial na que sobresaie o corredor do río Navia e a presenza de especies protexidas.

Oso pardo
00' 41"

Pallozas de Os Ancares Lucenses
00' 56"

No ámbito cultural o patrimonio de Os Ancares ten a arquitectura do colmo, as pallozas, como un dos elementos máis representativos; conta ademais con un rico patrimonio inmaterial e con un importante conxunto de prácticas e actividades tradicionais como o aproveitamento dos prados seminaturais de montaña ou a elaboración de produtos artesanais como os queixos, botelos, androllas, lacóns, castaña, mel, etc.; moitos deles con Denominación de Orixe Protexida ou co selo de Indicación Xeográfica Protexida.

En canto as actividades, son frecuentes os obradoiros, manualidades para os nenos e tamén as conferencias sobre problemáticas ou realidades do territorio. As súas liñas estratéxicas para os próximos anos van encamiñadas a conservación e difusión do patrimonio, as producións e o turismo de calidade, o fomento do emprego da Reserva como lugar de investigación e a promoción do asociacionismo para a sostibilidade, entre outras. ■

RESERVA DA BIOSFERA RÍO EO, OSCOS E TERRAS DE BURÓN

DATA DE DECLARACIÓN:

19 de xuño do 2007.

SUPERFICIE:

108.007 hectáreas na provincia de Lugo, e 50.856 ha. máis en territorio asturiano.

CONCELLOS:

7 na provincia de Lugo (Ribadeo, Trabada, A Pontenova, Ribeira de Piquín, Baleira, A Fonsagrada e Negueira de Muíñiz); e outros 7 en Asturias.

POBOACIÓN (2016):

19.393 habitantes na provincia de Lugo (9.714 en Asturias).

OUTRAS FIGURAS DE PROTECCIÓN:

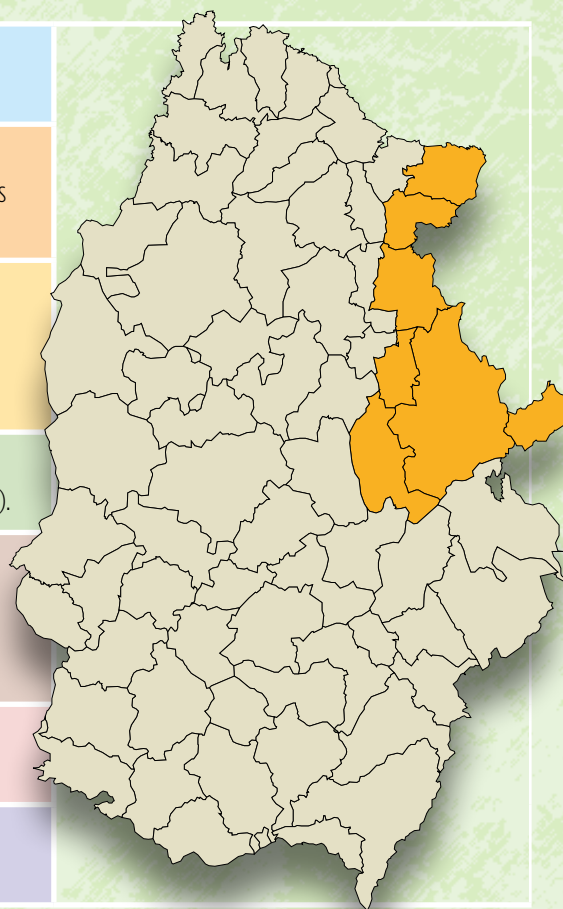
Lugar de Importancia Comunitaria (LIC).
Zona de Especial Protección para as Aves (ZEPA).
Zona Húmeda de Importancia Internacional (RAMSAR).

REXIÓN BIOXEOGRÁFICA:

Eurosiberiana / Atlántica.

WEB:

http://ws2.deputacionlugo.org/Lug02/pages/es_eo.html

A Reserva da Biosfera Río Eo, Oscos e Terras de Burón ten carácter interautonómico e está xestionada pola Xunta de Galicia e o Principado de Asturias; esténdese ó longo de 14 concellos, 7 na provincia de Lugo e os outros 7 no territorio asturiano colindante.

Esta reserva vertébrase a través da conca fluvial do río Eo e nela pódense distinguir catro grandes unidades paisaxísticas: litoral cantábrico occidental, cauces fluviais, estuario e desembocadura do río Eo, e serras e montañas. Neste caso, tamén as augas mariñas poseen unha destacada importancia.

O LITORAL representa un territorio dominado por ecosistemas mariños e costeiros que albergan unha gran diversidade de hábitats naturais e especies, moitas delas ameazadas, como a nutria paleártica (*Lutra lutra*).

Neste espazo a flora varía en función da súa proximidade ao mar, polo que podemos atoparnos tanto con líquenes nas zonas de acantilados como con uceiras nas zonas máis afastadas do litoral.

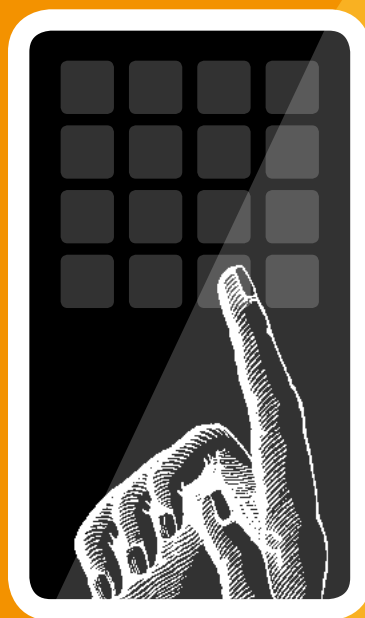
Nesta paisaxe destaca sobre todo o contacto entre os ecosistemas mariño e continental que se produce mediante acantilados que chegan a superar os 30 metros de altura. Estes acantilados poden adoptar algunhas veces formas de gran beleza como no caso da praia de As Catedrais.

A **RÍA DO EO** correspóndese ao estuario do río Eo desde a localidade de San Tirso de Abres, ata a súa desembocadura no Mar Cantábrico, e foi declarada Zona de Especial Protección para as Aves e Zona Húmeda de Importancia Internacional pola súa gran diversidade paisaxística e biolóxica.

En relación os bens patrimoniais de tipo cultural que se atopan nesta reserva son abundantes os restos tumularios e dolmens, así como multitude de conxuntos da cultura castrexa. Tamén arquitectura civil e relixiosa, ademais de construcións propias da cultura rural tradicional como os hórreos, cabazos, pombais, cortizos ou ouriceiras.

A través da Reserva da Biosfera impulsáronse accións destinadas o desenvolvemento sostible do territorio, a conservación do seu patrimonio natural e cultural é a dinamización social e económica con importantes atractivos como actividades de ocio, deportivas e de lecer: sendeirismo, recorridos en bicicleta, rutas a cabalo ou pesca con fins recreativos. ■

Pensamento

Somos o que comunicamos

Somos o que comunicamos

 Mar Castro

 Marcus Fernández

O ritmo de vida actual dificulta o contacto humano, o encontro cara a cara coas personas queridas. No seu defecto procuramos un substituto fácil, rápido, indoloro e ó alcance dun ordenador conectado a internet, que pon a disposición de quen o queira empregar un espazo interactivo e dinámico cunha audiencia extraordinaria e diversa. Os contactos virtuais palían, en gran medida, as relacións que non temos tempo de establecer por medios físicos.

As novas tecnoloxías favorecen a adopción de novos xeitos de comuninación poñendo a disposición dos usuarios innovadores métodos e formas para comezar e manter relacións interpersoais. A variación da fisionomía destas, outorga á tecnoloxía un carácter social do que carecía ata o momento. As redes sociais fomentan a sociabilidade, o agrupamento de suxeitos con intereses comúns e a creación de comunidades

mercé ós vínculos que se comparten: afectos, intereses, valores, ideais, etc. As persoas creamos redes de contacto a través das palabras que compartimos na Rede.

Compartir é a premisa fundamental que caracteriza á sociedade 2.0 e, con independencia do lugar, da marca e das intencións, o valor da Rede sostéñeno as persoas que a integran. Foros, chats, servizos de mensaxaría instantánea, correos electrónicos e redes sociais son o escenario das interaccións directas e indirectas que se producen entre os internautas. Escenarios de socialización que requiren regras universais e concretas de hábitos positivos e enriquecedores que facilitan unha conduta responsábel e garanten unha convivencia normalizada.

A linguaxe é o medio máis poderoso de intercambio, relación e comunicación

interpersoal. Coñecer os novos usos lingüísticos, recomendacións de estilo e redacción que se empregan na comunicación por medios electrónicos –maioritariamente escritos–, permitirá comunicarse de xeito eficaz. Xestionar axeitadamente a coincidencia de contactos físicos e dixitais, aplicar as claves de actuación no correo electrónico, empregar oportunamente os *hashtags*, facer un uso oportuno dos *selfis*, moverse con certeza polos grupos de *WhatsApp*, describirse eficaz e eficientemente nos perfís das distintas comunidades de membros nas que se interactúa, agradecer as mencións e seguimentos, xestionar os comentarios que se reciben nos *muros* e moverse con seguridade, habilidade e responsabilidade nas distintas redes sociais –con ritmos distintos e singulares– demandan aplicar convencións establecidas e aceptadas polos usuarios na Rede, o que se coñece coma *NETiqueta*. Unha ferramenta fundamental na xestión da marca persoal.

Evitalo abuso da tecnoloxía, a inxerencia na vida persoal e laboral dos demais e xestionala información dunha maneira accesíbel, estandarizada e eficiente, garanten un uso eficaz e axeitado da Rede. Internet ten memoria. As nosas palabras e accións son públicas, e quedan rexistradas. Somos o que comunicamos. Somos as palabras e imaxes que publicamos e somos responsables da comunicación que emitimos. ■

MAR CASTRO

Doutora en Comunicación e Máster en Investigación en Comunicación pola Universidade de Vigo; Máster en Protocolo e Relacións Externas no ámbito oficial, empresarial, cultural e internacional pola UCJC; Máster Universitario en Protocolo, Especialista Universitario en Ceremonial e Protocolo, e Licenciada en Ciencias Económicas pola UNED.

Compaxina o seu traballo de consultora de comunicación coa docencia en cursos de grado, postgrado e congresos de protocolo e comunicación en varias universidades españolas e iberoamericanas, así coma en empresas e institucións públicas e privadas.

Colaboradora en medios de comunicación (La Voz de Galicia, TVG, V Televisión, etc.) como experta en Protocolo e Comunicación.

Pioneira da NETiqueta en contidos académicos de postgrados. Introdutora da NETiqueta nos contidos das charlas TEDx.

Creadora do blog de comunicación:

WWW.MARCASTRO.ES

AUTORA DE VARIAS PUBLICACIONES:

NETiqueta. Comunicación en entornos digitales. Nova Galicia Edicións, 2016. ISBN 9788494432125. Premio Paraguas 2016 ó mellor libro, por contido editorial (concedido polo Clúster da Comunicación Gráfica de Galicia).

Etiqueta & NETiqueta. Generación Digital. Nova Galicia Edicións, 2016. ISBN 9788416879199

Técnicas para hablar en público. Guía para una comunicación eficaz. Edicións Protocolo, 2010. ISBN 9788495789402
Escrito en colaboración con Luis López García, director de Logaidea Comunicación.

Protocolo social. Edicións Protocolo, 2009. ISBN 9788495789372

Protocolo social para jóvenes. Claves en la convivencia para ser una persona valorada. Edicións Protocolo, 2009. ISBN 97895789365

Manual de Educación. Protocolo Social para niñas y niños. Nova Galicia Edicións, 2007. ISBN 9788496950016

Guía de Actividades. Manual de Educación. Nova Galicia Edicións, 2007. ISBN 9788496950023

REDES SOCIAIS DE MAR CASTRO:

WEB E REDES SOCIAIS NETIQUETA:

CHARLA TEDX DE NETIQUETA: "INTERNET COMO LA VIDA MISMA":

XESÚS ALONSO MONTERO

MARICA CAMPO

ADOLFO DE ABEL VILELA

LOIS DIÉGUEZ

ADELA FIGUEROA PANISSE

MARINA MAYORAL

MARÍA TERESA OTERO SANDE

LUZ POZO GARZA

XULIO XIZ RAMIL

DARÍO XOHÁN CABANA

XESÚS ALONSO MONTERO

Cultura Galega

Nado en Vigo o 28 de novembro de 1928 é un escritor galego. Pasou gran parte da súa vida en Lugo, onde escribiu moitas das súas obras e deu clases no Instituto Masculino; despois foi catedrático de Literatura Galega na Universidade de Santiago de Compostela. Tamén é membro do Consello da Cultura Galega e da Real Academia Galega, da cal é o actual presidente.

Escribiu obras tanto en castelán como en galego, destacando as do campo sociolingüístico nas que mostra a súa preocupación pola lingua galega. Nesta liña, sobresaen varias publicacións. A primeira delas titulada *O que compre saber da lingua galega* de 1969, un estudio da lingua dentro da sociedade galega. Anos mais tarde, en 1973, publica o *Informe dramático sobre la lengua gallega* no que di o seguinte: “El idioma gallego desaparecerá, en un plazo no muy largo, si no se producen, cuanto antes, los cambios políticos que permitan llevar el idioma a la escuela (en el sentido amplio), a los medios de comunicación de masas, a las esferas de la sociedad víctimas de prejuicios seculares... En las últimas décadas han desaparecido en el mundo cientos de lenguas por carecer de este *poder*”.

E tan só un ano despois sae á luz a súa obra *Encuesta mundial sobre la lengua y la cultura gallegas y otras áreas conflictivas* (1974); unha innovación importante con respecto a lingua galega. Trátase dun ensaio ben estruturado e acusador das autoridades que reprimían o idioma galego, adiantando o que podía pasar coa lingua, que en vez de ir para diante ía para atrás. Finalmente, destaca *Lingua, Literatura e Sociedade en Galicia* de 1977, na que analiza a sociedade en relación coa súa lingua.

Froito da súa traxectoria, Xesús Alonso Montero, recibiu varios premios e galardóns:

Premio de Estudo Lingüístico, dado polo Centro Galego de Bos Aires en 1952.

Premio Ramón Mourente concedido en 1959.

Premio Galicia de Xornalismo, distinción dada pola Xunta de Galicia en 1986.

Premio Nacional de Xornalismo Julio Camba en 1988.

Premio Otero Pedrayo, creado polas deputacións galegas, en 1988.

Pedrón de Ouro, outorgado polo Padroado Pedrón de Ouro en 1992. ■

MARICA CAMPO

María Pilar Campo Domínguez, coñecida como Marica Campo, naceu no Val de Mao, no Concello do Incio, no ano 1948. É mestra de profesión e escritora de poesía, novela e teatro. Cunha dedicación permanente ao xénero dramático, escribiu diversas obras teatrais entre as que destacan: *O Cazador de Estrelas*, escrita en 1975 e representada por primeira vez ao ano seguinte; *Dous Vello e Unha soa Soedade*, en colaboración con Xosé Manuel Carballo e representada por primeira vez en 1977; *O Divino Sainete*, do ano 2008 que é unha adaptación para o teatro da obra de Manuel Curros Enríquez.

En poesía recibiu o premio Fiz Vergara Vilarino no 2001 por *Pedinche a Luz Prestada*. En novela escribiu, entre outras, *Confusión e Morte de María Balteira* en 1996, unha obra de relatos que retratan o mundo máxico galego; neste terreo tamén é moi interesante a escrita en 2002: *Memoria para Xoana*, na que unha violista fala sobre o pasado e o futuro coa filla que aínda non naceu.

Finalmente, cómpre sinalar a súa autoría en numerosas cancións que gravaron, entre outros, o grupo *Fuxan os Ventos* e tamén a súa tarefa como articulista no xornal *El Progreso*. ■

ADOLFO DE ABEL VILELA

Naceu en Lugo o 13 de xuño de 1946. É doutor en Xeografía e Historia, especialista en Arte Moderna e Contemporánea e membro da Real Academia da Historia. Ten publicados máis de 40 artigos de temas de historia da arte, arredor de 440 sobre historia da cidade lucense dende o medievo ata a actualidade, así como numerosas monografías e colaboracións xunto a outros autores.

Na súa traxectoria profesional, ademais de profesor de Xeoloxía e Bioloxía no Instituto Politécnico de Lugo, tamén destacou como político ó ser elixido deputado na primeira lexislatura do Parlamento Galego con Alianza Popular (AP); época na que ocupou o cargo de Director Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia.

Escribiu tanto en castelán como en galego; profundísimo investigador histórico, foi o gran descubridor dos tesouros artísticos da cidade de Lugo, á que lle dedicou varios libros, entre os cales destaca especialmente o titulado: *La Ciudad de Lugo en los siglos XII al XV. Urbanismo y Sociedad*, culminación dun traballo de dezasete anos de recopilación, análise e estudo do autor. No texto expón a configuración urbana de Lugo, as vivendas e os servizos que a cidade ofrecía aos seus poboadores: auga, fornos, pesqueiras, muíños, etc.; fala das feiras e mercados, dos bispos que tivo na época esta cidade e tamén da nobreza que viviu nela.

Outro libro, escrito en galego, é *Cousas de Lugo* que se divide en dúas partes e conta como se celebraban os funerais, as exequias polos monarcas da época moderna, así como a visita que fixo a raíña Isabel II no ano 1858 a Lugo para inaugurar unha nova porta da muralla: a porta de San Fernando. Tamén escrito no idioma galego está o extenso libro *A Muralla Romana de Lugo na documentación dos séculos XVI ao XX*, no que explica as diversas vicisitudes polas que tivo que pasar o monumento, sobre todo entre os que querían derribala e os que apostaban pola súa conservación. ■

LOIS DIÉGUEZ

Lois Diéguez Vázquez naceu en Monforte de Lemos o 17 de abril de 1944. Estudou enxeñaría topográfica en Madrid e exerceu esa profesión no concello lucense, ademais foi deputado pola provincia de Lugo na primeira lexislatura do Parlamento Galego (1981-1985); non obstante, destaca tamén como escritor, tanto novelista como poeta.

Toda a súa obra está escrita en galego e é o gran descubridor das riquezas culturais que ten esta terra. Toda a literatura, arte e cultura de Galicia están na súa cabeza.

Como novelista pódense citar as seguintes obras: *A Torre de Babel* de 1968; *A Canción do Vagamundo* de 1986, gañadora do premio Blanco Amor, e centrada no problema da vellez en Galicia; *O Canto do Muecín*, que trata sobre unha viaxe de vacacións duns galegos por Siria e Xordania e das peripecias que lles pasan no traxecto. Outro libro é *A Poutada do Oso*, de 2011, cuxo argumento xira sobre o desenraizamento que teñen moitos galegos do seu lugar de nacemento.

En poesía destacan *Albre de Espranza* de 1966, a súa primeira obra, e *O Ferro dos días* de 1982 ou, publicada mais recentemente, *Ónfalos* (2001).

Ademais do xa mencionado premio Blanco Amor, recibiu tamén outros como o premio de poesía dos Xogos Florais de Monforte, dos Xogos Florais Minerva de Santiago de Compostela e o premio Casa de Galicia de Bilbao.

É, xunto con Abel Vilela, a alma mater da Asociación *Lugo Patrimonio*. ■

ADELA FIGUEROA PANISSE

Adela Figueroa Panisse nace en Lugo o 6 de decembro de 1947, é bióloga, escritora e Catedrática de Ciencias Naturais no Instituto de Educación Secundaria Lucus Augusti desde 1996. Escribiu obras de poesía, narrativa, ensaio e literatura infantil e xuvenil, tanto en galego, como en castelán e portugués; algúns exemplos son *Xanela aberta* (2009), *Maderia de Mulher* (2011) ou *O Rei da Floresta* (2011). Este último trátase dun libro de contos que o Tío Nicandro vai relatando a un meniño das montañas do Courel.

Tamén é codirectora da revista *O Ensino*, pertence ao Consello de Redacción da revista internacional *Nós* e da revista galaico-portuguesa de lingua e literatura *Cadernos do Pobo*. Así mesmo, colabora, entre outros, cos xornais *La Región* (Ourense), *A Nosa Terra* (Santiago de Compostela) e *O Correio do Minho* (Braga, Portugal).

Non obstante, a preocupación máis destacada de Adela Figueroa é a defensa do medio ambiente galego, tema sobre o cal publicou varias obras. En galego escribiu *Loita contra o lume* (1991), obra de xénero didáctico para acabar con esta lacra que ten Galicia. En castelán escribiu *La Enseñanza de las Ciencias* (1989), obra na que trata de darlle as ciencias unha linguaxe máis próxima os alumnos. E por último, en lingua portuguesa destaca *A Energía Nuclear* (1984), crítica moi dura sobre esta clase de enerxía; e a coordinación da obra *Ensino e Meio Natural* (1986), onde se recalca a importancia da educación dos nenos no respecto ao medio ambiente.

Neste mesmo ámbito medioambiental tamén destaca a súa labor como presidenta de ADEGA (Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galicia), como directora da sección de Ecoloxía e Medio Ambiente das *Irmândades da Fala de Galiza e Portugal* e, finalmente, como secretaria da Asociación Socio-Pedagóxica Galega. ■

MARINA MAYORAL

Marina Mayoral naceu en Mondoñedo no ano 1942. É Catedrática de Literatura Española, foi profesora titular na Universidade Complutense de Madrid e fixo a súa tese doutoral sobre a poetisa Rosalía de Castro. Destaca tamén como unha notable escritora en galego e castelán.

Escritora feminista, é unha das autoras máis prolíficas do panorama literario español, sen que eso quite un ápice da excelencia literaria as súas obras.

Utiliza a palabra *Brétema*, cidade que non existe, pero que representa o lugar do seu nacemento Mondoñedo. Un dos moitos eixes da literatura de Marina Mayoral é a sexualidade entroncada en Galicia; a cal se pode observar tanto na súa época como no período posterior á guerra civil, momentos nos que se buscaban lugares, xunto co amado, para expresar o amor, algo que ningunha dictadura conseguirá quitar. Ademais da sexualidade do home e da muller trata outros temas como a morte ou a intersubxetividade entre as persoas.

Das súas obras en castelán sobresaen: *La Poesía de Rosalía de Castro* (1974), *Análisis de Cinco Comedias* (1977), *Cándida*, *Otra Vez* (1979), *La Única Libertad* (1982). En galego, entre outras, escribiu *O Reloxo da Torre* en 1988 e *Chamábase Luís* en 1989.

Recibiu varios recoñecementos: *Premio Novelas y Cuentos* dado polo Magisterio Español no ano 1980; premio *Hucha de Oro* outorgada en 1982 pola Confederación Española de Cajas de Ahorro; premio *Losada Diéguez* en 1989 e o premio *Fernández Latorre* dado por *La Voz de Galicia* en 1992. ■

MARÍA TERESA OTERO SANDE

Cultura Galega

Nada en Lugo na rúa Conde Pallares, é Catedrática de Francés. Foi unha das primeiras autoras en escribir en galego nos anos sesenta e tamén das primeiras en querer presentar a tese de doutoramento en galego na Universidade de Santiago de Compostela; aínda que realmente foi Camiño Noia a primeira moza que chegou a defendela.

A tese de licenciatura de Teresa Otero foi *Contribución ao Estudio da obra literaria de Alfonso Rodríguez Castelao*, no curso 1968-1969. Anos despois defenderá a súa tese doutoral na Facultade de Filoloxía baixo o título: *Estructuras narrativas y elaboración lingüística en cuatro novelas de Alejo Carpentier*.

Escribiu dúas obras: *Relatos* e *A Illa*. A primeira foi publicada en 1990 e a segunda en 1991, nese ano tamén traduce ao castelán a obra *Relatos*. Así e todo, deixou de escribir como no caso de Xohana Torres que escribiu *Adiós María* (1971) e *Estacións ao Mar* (1980). As circunstancias da vida obrigan en ocasións a escoller, deixando a un lado outras actividades; mais Teresa Otero seguiu escribindo artigos na revista galega *Fablas* sobre temas de poesía.

Foi unha das expedientadas administrativamente xunto a outros cinco profesores numerarios de Pontevedra por actividades políticas; os expedientes foron sobresidos en virtude dunha orde do Ministerio de Educación e Ciencia comunicada polo delegado provincial de dito ministerio en Pontevedra. Os profesores numerarios indultados foron don Carlos Casares Mouriño, dona Carmen Arnoso Clavo, don Xosé Luís Méndez Ferrín, don Francisco Rodríguez Sánchez e a referida María Teresa Otero Sande. ■

LUZ POZO GARZA

Luz Pozo Garza é unha poeta galega nada hai 94 anos, en concreto un 21 de xullo de 1922 en Ribadeo. Catedrática de Lingua e Literatura Española, é membro da Real Academia Galega, estudou piano dende nena, foi cofundadora da revista *Nordés* e pode considerarse unha das mellores poetas de Galicia.

Na súa poesía mestúrase a sensualidade, a natureza desta terra e tamén a morte. Todos os amantes da súa poesía destacan a luz que reflexa na súa obra. Na actualidade continúa escribindo poesía, ademais de novela e ensaios, sen deixar de lado outra das súas paixóns: a pintura.

As súas primeiras obras están escritas en castelán como, entre outras: *Ánfora* de 1942 e *El Vagabundo* de 1952. En lingua galega destacan: *O Paxaro na Boca* de 1952, *Verbas derradeiras* de 1976, *Código Calixtino* de 1986, *Medea en Corinto* de 2002 ou *Vida Secreta de Rosalía* de 1996. Tamén escribiu ensaios como: *A Bordo de Barco sen luces* de 1990 ou *Galicia Ferida: A visión de Luís Seoane* de 1994. A súa obra completa está recompilada en *Memoria Solar*.

Obtivo numerosos premios como: *VIII Festa da Cantiga* outorgada en 1974 polo Concello da Coruña; ou o premio de ensaio: *Tomas Barros* dado pola Escola Universitaria de Formación do Profesorado en 1990; ou premio *Galicia en Feminino* dado no ano 2002. ■

XULIO XIZ RAMIL

Xulio Xiz Ramil naceu en Vilalba en 1947, é funcionario e xornalista, esta última profesión exerceuna desde finais dos anos setenta e son moitos as reportaxes e guións que fixo ao longo da súa vida radiofónica e televisiva.

A súa obra está maioritariamente escrita en galego. No ámbito radiofónico, entre os guións que realizou, destacan: *Medio Cento de Galegos e Rosalía* (1983), *Galicia Pobo a Pobo* (1986); no terreo televisivo sobresa o guión de *Poesía na Noite* (1987). Tamén cómpre mencionar o libro homenaxe que fixo aos escritores galegos co título: *Os Escritores Galegos Arredor de Fole* no ano 1986. Entre as reportaxes pódense destacar: *Lugo, Pedra e Corazón* (1988), *Aló no Cabo do Mundo, San Andrés de Teixido* (1988); as biografías de Otero Pedrayo (*O Inmenso don Ramón*, 1988) e de Luís Pimentel (*Luís Pimentel, Máis alá da Néboa*, 1990); e sobre historia escribiu: *70 anos de Nacionalismo* (1989). En castelán, entre outros, destacan a biografía de María Pita no ano 1989 e *El Camino de Santiago* en 1990.

Recibiu moitos premios relacionados coa súa actividade radiofónica como: Internacional de Radio de 1976, *Mejor Programa Radiofónico* Óscar de ouro da Comunicación en dúas ocasións (1976 e 1980), tamén en varias ocasións o premio Nacional de Radio e o Premio Cambrils de Periodismo en 1980.

De 1983 a 1989 foi xefe de persoal da Presidencia e Xerente do Padroado de Cultura do Concello de Lugo. Fixo de 1985 a 1987 varios programas culturais na Radio Galega, foi voceiro no Concello de Lugo de 1986 a 1989. Ten pronunciado máis de medio cento de conferencias, moitas delas relacionadas coa Terra Chá, onde naceu e da cal é un gran namorado. ■

DARÍO XOHÁN CABANA

Darío Xohán Cabana é un escritor nado en Roás, no concello lucense de Cospeito no ano 1952. Nos seus comezos publicou sobre todo poesía, anos máis tarde incorpora tamén a narrativa na súa obra. Dende o ano 2006 é membro da Real Academia Galega.

Na maior parte da súa obra Galicia é sempre a súa referencia, en concreto a zona da Terra Chá onde naceu. Todas os seus libros están escritos en galego e a súa obra poética foi editada nun só volume no ano 2003.

A súa poesía é nalguns casos combativa e noutros toca o tema amoroso pero, como acontece con varios poetas galegos, a morte entra tamén nos seus escritos. Neste terreo destacan: *Verbas a un Irmão* (1970), *Elexía Nunha Escuridade Total* (1974), *Patria do Mar* (1989), *Romanceiro da Terra Chá* (2001) e *Cerco de Ferro* (2001).

No que respecta á novela a súa obra *O Castrón de Ouro* recibiu o premio O Barco de Vapor en 1993 e tamén sobresaíe *Galván en Saor* do ano 1989.

Ademais do xa mencionado, Darío Xohán Cabana tamén recibiu, entre outros, os seguintes premios: *Premio de Poesía da Terra Chá* en 1972, dado polos concellos da Terra Chá; *Xogos Florais da Peregrina* outorgado polo Liceo de Pontevedra; premio *Chao Ledo* de poesía, concedido en 1980 polo concello de Vilalba; premio *Celso Emilio Ferreiro* de poesía en 1986 dado polo concello de Santiago de Compostela; premio *Otero Pedrayo* de 1988 outorgado polas deputacións galegas; premio *Xerais de Novela* de 1989 entregado por Edicións Xerais de Galicia. Así mesmo, en 1991 outorgouselle a medalla de ouro da cidade de Florencia pola súa versión da *Divina Comedia* de Dante. ■